

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kateřina Stanovská

Práva a povinnosti manželů

Diplomová práce

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Práva a povinnosti manželů*“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 28.3.2018

.....

Kateřina Stanovská

Tímto bych chtěla poděkovat JUDr. Lence Westphalové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za její rady a připomínky, a také ochotu a vstřícný přístup.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	6
Úvod	7
1 Manželství	10
1.1 Charakteristika manželství.....	10
1.1.1 Pojem, účel, principy a obsah manželství	10
1.1.2 Vznik a zánik manželství.....	11
1.1.3 Právní povaha manželství.....	11
1.2 Vztah manželství a rodiny	13
1.3 Manželství vs. jiné formy soužití.....	14
2 Práva a povinnosti manželů obecně	16
2.1 Vznik a zánik práv a povinností mezi manžely	16
2.2 Dělení	16
3 Povaha osobních práv a povinností mezi manžely a jejich smluvní modifikace.....	20
3.1 Subjektivní práva rodinná.....	20
3.2 Vynutitelnost osobní práv a povinností mezi manžely	21
3.3 Modifikace osobních práv a povinností mezi manžely	23
4 Rovné postavení muže a ženy v manželství	25
4.1 Historický vývoj	27
5 Osobní práva a povinnosti manželů	30
5.1 Povinnost manželů projevovat si úctu navzájem.....	30
5.2 Povinnost manželů žít spolu.....	31
5.3 Povinnost manželů být si věrni.....	34
5.4 Povinnost manželů vzájemně respektovat svoji důstojnost	36
5.5 Povinnost manželů podporovat se.....	37
5.6 Povinnost manželů udržovat rodinné společenství	38
5.7 Povinnost manželů vytvářet zdravé rodinné prostředí	38
5.8 Povinnost manželů společně pečovat o děti.....	39
5.9 Informační povinnost	41
5.10 Povinnost brát zřetel na zájem rodiny.....	42
Závěr.....	44
Bibliografie	48
Abstrakt.....	52
Abstract.....	52
Klíčová slova	53

Key words.....	53
Přílohy	54

Seznam použitých zkratk

OZ – občanský zákoník

OZO – všeobecný zákoník občanský

ZPR – zákon o právu rodinném

ZOR – zákon o rodině

LZPS – Listina základních práv a svobod

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

EÚLP – Evropská úmluva o Lidských právech

NS – Nejvyšší soud

SJM – Společné jmění manželů

ZŘS – zákon o zvláštních řízeních soudních

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

např. - například

Úvod

Jako téma pro svou diplomovou práci jsem si vybrala práva a povinnosti manželů. Uzavírání manželství má dlouholetou tradici, jako právní institut existoval již v římském právu, ze kterého vychází evropská právní kultura. Jedná se o stěžejní institut rodinného práva, a také rodinného života jako takového. Manželství je tradičně vnímáno jako soužití dvou osob rozdílného pohlaví, uzavírané za účelem založení rodiny. Rodina je základní společenskou jednotkou, za jejíž základ se považuje právě manželství.

Při uzavření manželství vznikají manželům zákonné práva a povinnosti, které vůči sobě navzájem mají. Oba manželé mají práva a povinnosti stejné, v této souvislosti hovoříme o rovných povinnostech a rovných právech muže a ženy v manželství.

Práva a povinnosti manželů jsou označovány za obsah manželství. Můžeme je rozdělit do dvou základních kategorií – osobní práva a povinnosti a majetkové práva a povinnosti. Tato práce je zaměřena pouze na osobní práva a povinnosti mezi manžely. Důvodem je výrazná odlišnost mezi nimi a majetkovými právy a povinnostmi; přišlo mi tedy vhodnější zaměřit se podrobně na jednu skupinu práv a povinností.

Téma jsem si vybrala z důvodu jeho aktuálnosti, neboť manželství je instituce, se kterou se běžně setkáváme v každodenním životě. Statistiky ukazují, že z hlediska rodinného stavu je počet osob žijících v manželství největší v celé populaci České republiky.¹ V posledních letech také stoupá počet uzavřených manželství ročně, konkrétně v roce 2016 jich bylo uzavřeno nejvíce za posledních osm let.² Přijde mi tedy vhodné na osobní práva a povinnosti poukázat, neboť spousta sezdaných párů ani netuší, že například vzájemná věrnost a podpora jsou povinnosti, které jim ukládá přímo zákon, a že jejich porušení má v rovině práva určité důsledky. Mnohým také může úprava osobních práv a povinností připadat bezvýznamná a nadbytečná. Téma mi přijde aktuální i z toho důvodu, že občanský zákoník přinesl určité změny, a nově zakotvil některé práva a povinnosti, jež se v předchozích právních úpravách nevyskytovaly. Zajímavá mi přijde také otázka vynutitelnosti osobních práv a povinností mezi manžely, neboť mezi odborníky neexistuje jednotný názor, či otázka jejich případné smluvní modifikace.

Cílem mé práce je provést rozbor jednotlivých osobních práv a povinností se zaměřením na jejich vývoj ve vztahu k předchozím právním úpravám platným na území České republiky. Budu se tedy snažit odpovědět na otázku jak se osobní práva a povinnosti vyvíjely od jejich

¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Aktuální populační vývoj v kostce* [online]. czso.cz, 21. března 2017 [cit. 25. března 2017]. Dostupné na <https://www.czso.cz/csu/czso/aktuální-populační-vývoj-v-kostce>

² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Obyvatel přibýlo, počet svateb rostl* [online]. czso.cz, 21. března 2017 [cit. 25. března 2017]. Dostupné na <https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatel-pribylo-pocet-svateb-rostl>

úpravy ve všeobecném zákoníku občanském, v zákoně o právu rodinném, v zákoně o rodině, až po současnou úpravu v občanském zákoníku, a co tento vývoj přinesl. Dalším cílem práce je rozebrat, jaké jsou právní následky nedodržování osobních práv a povinností mezi manžely a zda jsou osobní práva a povinnosti právně vynutitelná či nikoliv.

Stejně jako uvedení do jakékoliv jiné problematiky, i oblast osobních práv a povinností mezi manžely stojí na základních pojmech, bez jejichž vysvětlení se nelze pro další náhled do problematiky obejít.

První kapitola se věnuje samotnému institutu manželství. Následující podkapitoly se zabývají definicí manželství, vymezím jeho účel, obsah a principy. Dále je nastíněno, jak manželství vzniká a zaniká, a jaká je právní povaha manželství. Následně je vymezen vztah manželství a rodiny. V poslední podkapitole je také odlišeno manželství od jiných forem soužití, konkrétně od nesezdaného soužití a od registrovaného partnerství.

Druhá kapitola se zabývá právy a povinnostmi manželů obecně. Nejprve se zabývá tím jak práva a povinnosti manželů vznikají a zanikají. Dále nastiňuje možnosti klasifikace práv a povinností, přičemž se detailněji věnuje rozdělení na osobní a majetková práva a povinnosti manželů.

Třetí kapitola už se věnuje osobním právům a povinnostem mezi manžely. Rozebírá jejich právní povahu, zabývá se otázkou jejich vynutitelnosti a názory, které se na danou problematiku objevují. Nastiňuje také otázku možné smluvní modifikace práv a povinností mezi manžely.

Kapitola čtvrtá se věnuje otázce rovných práv a povinností manželů, kterou bylo nutné zařadit ještě před samotný výčet osobních práv a povinností, neboť každé další práva a povinnosti z principu rovnosti v podstatě vychází.

Pátá kapitola už se zaměřuje na jednotlivé osobní práva a povinnosti. Uvádí jejich charakteristiku, historický vývoj z hlediska předchozích právních úprav a také následky spojené s jejich nedodržováním.

Následuje závěr, ve kterém jsou shrnuty poznatky z celé práce.

Co se týče použitých zdrojů, čerpám především z komentářové literatury, odborných článků a zákonů. Hlavními zákony, ze kterých vycházím, jsou všeobecný zákoník občanský (císařský patent č. 946/1811 ř. z., obecný zákoník občanský, ve znění zákona č. 69/1916 ř.z.), zákon o právu rodinném (zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů), zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném od 1.4.1964 do 31.7.2013 a ve znění účinném od 1.8.1998 do 31.12.2013) a konečně občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů). Dále používám učebnice a další odborné publikace věnující se danému tématu. V neposlední řadě vycházím také z judikatury, a to

především v souvislosti s právní povahou osobních práv a povinností a jejich vynutitelností.

Při zpracování práce užívám metodu komparativní, a to zejména co se týče porovnání jednotlivých právních úprav zakotvujících osobní práva a povinnosti mezi manžely. Dále pak užívám především metody analýzy a dedukce, a to zejména v souvislosti s rozбором jednotlivých práv a povinností a právní povahou osobních práv a povinností.

1 Manželství

Tato kapitola se zabývá stručnou charakteristikou manželství, vzájemným vztahem manželství a rodiny, a odlišením manželství od jiných forem soužití.

1.1 Charakteristika manželství

Manželství je specifickým druhem společenského svazku. Představuje partnerský vztah muže a ženy, kteří v něm zaujímají významné role. Jedná se o svazek dynamický, neboť role manželů se v průběhu manželství mohou různě modifikovat, nebo jim mohou přibývat role nové - zejména v souvislosti s rodičovstvím.

1.1.1 Pojem, účel, principy a obsah manželství

Manželství je zákonem definováno jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý zákonným způsobem, jehož hlavním účelem je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.³ Současná legální definice pochopitelně není jediná. Jiná definice například uvádí, že manželství je „dobrovolné životní společenství muže a ženy, které spočívá na jejich rovnoprávnosti ve vzájemných vztazích a v jejich rovnoprávném postavení vůči třetím osobám, zejména vůči společným dětem.“⁴

Manželství je také možné vymezit nejen z hlediska právního, ale také sociologického či antropologického, psychologického apod. Sociologická definice například vymezuje manželství jako „obvykle společensky uznaný sexuální vztah mezi dvěma nebo více partnery opačného pohlaví, o kterém se předpokládá, že se dříve či později stane základem rodiny.“⁵

Antropologické slovníky označují manželství za „sociální instituci, jejímž obsahem je kulturně akceptovaný typ svazku mezi dvěma či více partnery, u něhož se předpokládá dlouhodobé trvání a který transformuje sociální status partnerů, je výrazem jejich akceptace společenských norem.“⁶

Sociologická i antropologická definice připouštějí jak manželství monogamní, tak polygamní, ovšem podle našeho platného právního řádu by bylo polygamní manželství neplatné.⁷

Ze všech nastíněných definic je patrné, že za manželství se označují rozličné svazky. Všechny však mají společné určité znaky, které utvářejí podstatu manželství. Prvním je trvalost svazku, dalšími jsou vzájemná podpora, konsenzus v důležitých otázkách týkajících se společného

³ § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁴ ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Československé rodinné právo*. Praha: Panorama, 1985, s. 106.

⁵ PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. s. 590.

⁶ MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlídnutím ke dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk*. 1. vydání. Brno: CERM, 2009, s. 2371.

⁷ § 674 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

soužití, oddanost, věrnost a zpravidla připravenost založit rodinu.⁸

Pro účely této práce však budu vycházet z výše uvedené legální definice. Ta rovnou vymezuje účel manželství, kterým je založení rodiny a řádná výchova dětí. Hlavním účelem bezdětných manželství je vzájemná podpora a pomoc, kterými je zdůrazněna solidarita v manželství.⁹

Solidarita je jedním ze základních principů manželství, mezi které řadíme principy rovnosti manželů, monogamie, rozdílnosti obou pohlaví manželů, princip blaha dítěte a princip vzájemné manželské sounáležitosti (podpory).¹⁰

Obsahem manželství jsou zákonné práva a povinnosti, jež manželé mezi sebou mají¹¹, a kterým se budu věnovat v samostatné kapitole.

1.1.2 Vznik a zánik manželství

Manželství může vzniknout i zaniknout pouze z důvodů, které stanoví zákon.¹²

Manželství vznikne tak, že si muž a žena dají najevo své svobodné a obsahově shodné sňatečné projevy vůle, a to před příslušným oddávajícím. Oddávající položí snoubencům otázku, jestli spolu hodlají vstoupit do manželství, a kladnou odpovědí obou manželů vzniká manželství. Ke vzniku manželství je tak nutné nejen sňateční prohlášení, ale také svobodné a úplné souhlasné projevy vůle obou snoubenců, že spolu vstupují do manželství.¹³

Manželství zaniká smrtí jednoho (či obou) z manželů, prohlášením jednoho manžela za mrtvého, prohlášením manželství za neplatné, změnou pohlaví jednoho z manželů. Manželství může být také zrušeno rozvodem.¹⁴

1.1.3 Právní povaha manželství

S přijetím nového občanského zákoníku došlo k opuštění sovětské doktríny rodinněprávního vztahu jako společenského vztahu regulovaného normami rodinného práva. Nová úprava se přiklání k pojetí subjektivních rodinných práv a její ochraně, jež se zaměřuje zejména na nositelství, výkon a ochranu subjektivních rodinných práv, čímž se přiklání k užívané

⁸ STANTON COLLETT, Teresa. Marriage, family and the positive law. *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, roč. 10, č. 2, 1996, s. 471-476. Dostupné na http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ndlep10&div=17&start_page=467&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults

⁹ WESTPHÁLOVÁ, Lenka. In ŠÍNOVÁ, Renata a kol. *Manželství*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014. s. 122.

¹⁰ PODRAZIL, Petr. In MELZER Filip (ed). *Občanský zákoník IV. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 136.

¹¹ Tamtéž, s. 136.

¹² § 655 a § 754 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 48.

¹⁴ Tamtéž, s. 83-84.

evropské koncepci Rady Evropy.¹⁵

Manželství je statusovým poměrem mezi manžely, jedná se o právo osobního stavu. Občanský zákoník (dále jen „OZ“)¹⁶ výslovně zaručuje v §3 odst. 2 písm. b) zvláštní zákonnou ochranu manželství. Jejím jádrem je především výslovná zákonná úprava, kterou je manželství odlišeno od jiných forem soužití.¹⁷

Manželství je dále možné, a podle některých autorů¹⁸ dokonce nutné, i nadále považovat za právní poměr mezi jedním mužem a jednou ženou, který má zákonem stanovený účel a obsah; vzniká a zaniká pouze způsobem uvedenými v zákoně.¹⁹

S problematikou manželství jako právního poměru souvisí otázka, zda je manželství smlouvou či nikoliv. Někteří autoři zastávají názor, že manželství je smlouvou, i když to platná právní úprava výslovně neříká. Svůj názor opírají o dřívější právní úpravu – všeobecný zákoník občanský, který platil na našem území do roku 1950 (dále jen „OZO“),²⁰ výslovně označil manželství za smlouvu. Manželská smlouva je podle autorů smlouvou zvláštní (*sui generis*), která vykazuje určitá specifika proti klasickým obligacním smlouvám. Smluvní projev vůle, kterým vzniká manželství, musí mít předepsanou formu a jeho obsah je rovněž stanoven zákonem. Oproti tomu u obligacních smluv si mohou obsah smlouvy stanovit strany samy.²¹ Protože je manželství považováno za smlouvu *sui generis*, použijí se na ni přiměřeně obecná ustanovení o vzniku, změně, zániku práv a povinností ze závazků podle části čtvrté občanského zákoníku.²²

Lze se setkat i s názorem, že manželství není možné považovat za smlouvu, a to z toho důvodu, že zákonem stanovený účel a obsah (tedy vzájemná práva a povinnosti manželů) nelze v případě jejich nenaplnění vynucovat proti vůli druhého manžela prostřednictvím státního donucení.²³

Podle mého názoru je možné považovat manželství za smlouvu. Vymezení pojmu smlouva najdeme § 1724 odst. 1 občanského zákoníku, který říká, že smlouvou projevují strany vůli zřídit mezi sebou závazek a řídit se obsahem smlouvy.²⁴ Při vstupu do manželství muž a žena také projevují svou vůli zřídit mezi sebou závazek – vstoupit do manželství, ze kterého jim poté budou plynout určité práva a povinnosti. Stejně tak při vstupu do manželství podle mého názoru projevují vůli řídit se obsahem smlouvy. Obsahem manželství jsou vzájemné práva a povinnosti,

¹⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, roč. 2013, č. 23-24, s. 801.

¹⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷ WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 77.

¹⁸ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 140.

¹⁹ KRÁLÍČKOVÁ: Rodinné právo v novém..., s. 801.

²⁰ Císařský patent č. 946/1811 ř.z., obecný zákoník občanský, ve znění zákona č. 69/1916 ř.z.

²¹ WESTPHALOVÁ: *Manželství...*, s. 122.

²² § 11 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²³ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 140.

²⁴ § 1724 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

kteřá jsou dána zákonem. Předpokládám, že pokud spolu muž a žena chtějí vstoupit do manželství, jsou si vědomi toho, jaká práva a povinnosti jim tím vzniknou, a z toho důvodu uzavřením manželství projevují vůli se jimi řídit. Nadto, § 11 OZ jasně odkazuje na přiměřené, nikoliv stejné použití ustanovení o závazkových právech a povinnostech na jiné soukromé práva a povinnosti.²⁵ Je tedy zřejmé, že i přesto že manželství není typickou smlouvou, ustanovení části čtvrté občanského zákoníku se přesto mohou uplatnit. Tím se dostáváme k problematice vynutitelnosti práv a povinností manželů, která je rovněž sporná. Více o tomto tématu pojednává třetí kapitola práce.

1.2 Vztah manželství a rodiny

V současném platném právním řádu obecně platná definice rodiny není, což je dáno mimo jiné tím, že rodina sama o sobě není nositelem subjektivních práv a povinností.²⁶

Za rodinu v užším smyslu lze považovat rodiče, děti a vztahy mezi nimi, do rodiny v širším smyslu je možné zahrnout veškeré příbuzenstvo a vztahy mezi nimi.

Příbuzenství vzniká pokrevním poutem mezi dvěma osobami nebo osvojením, a vylučuje uzavření manželství v případě předků, potomků a sourozenců.²⁷

Z výše uvedeného je zřejmé, že vznik manželství nemá na vznik příbuzenství vliv. Jinak je tomu u švagrovství, které vzniká současně se vznikem manželství mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela. V případě zániku manželství (vyjma případu zániku manželství smrtí), švagrovství zaniká.²⁸ Sešvagřené osoby jsou zákonem považovány za osoby blízké, jejich vztah tak staven na srovnatelnou úroveň se vztahy rodinnými. Jedná se však o vyvrátitelnou právní domněnku, čímž vztahy obdobné rodinným mezi sešvagřenými osobami mohou být vyvráceny.²⁹

Mezi základní rysy rodiny můžeme zařadit především společné soužití (ne pouze bydlení) a osobní a majetkové společenství. Zákon chápe rodinu především jako vztah rodičů a dětí, je však nutné uvést, že rodiče dítěte nemusí být současně manželi.³⁰ Stejně tak může základ rodiny tvořit i vztah páru stejného pohlaví, ať už jsou či nejsou v nesezdaném soužití.³¹

Výjimka, ze které se dá vyvodit, že OZ ne vždy považuje za rodinu pouze rodiče a děti, je úprava rodinného závodu, která jej vymezuje jako „*závod, ve kterém společně pracují manželé nebo*

²⁵ § 11 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ KRÁLÍČKOVÁ: Rodinné právo v novém..., s. 801.

²⁷ BĚLOVESKÝ, Petr. Příbuzenství jako překážka manželství. *Právní rozhledy*, roč. 2003, č. 2, s. 78-80.

²⁸ § 774 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁹ § 22 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

³⁰ HRUŠÁKOVÁ: Rodinné právo..., s. 45.

³¹ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. In POSPÍŠIL (ed). *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 659.

*alespoň s jedním z manželů i jejich příbuzní až do třetího stupně nebo osoby s manželou sešvagřené až do druhého stupně a který je ve vlastnictví některé z těchto osob.*³²

Co se týče funkce rodiny ve společnosti, lze uvést funkci reprodukční, ekonomickou, socializační (začleňování dítěte do společnosti), emocionální (rodina vytváří zázemí).³³

Závěrem lze ke vztahu manželství a rodiny říci, že manželství často tvoří základ rodiny, a spolu s dětmi lze manžele považovat za užší rodinu. Uzavřením manželství se také rozrůstá rodina, neboť vznikají švagrovské vztahy, které je možné považovat za vztahy podobné těm rodinným.

1.3 Manželství vs. jiné formy soužití

Manželství je třeba odlišit nejen od nesezdaného soužití, ale také od registrovaného partnerství.

Nesezdané soužití je vztah mezi mužem a ženou, kteří spolu žijí a uhrazují své potřeby, avšak nejsou manželi. Je možné jej vymezit také jako vztah mezi druhem a družkou nebo třeba faktické manželství.³⁴ Toto soužití není žádným právním předpisem vymezeno, požívá však právní ochrany. Žena a muž v nesezdaném soužití pro sebe budou zpravidla představovat osoby blízké dle § 22 OZ, neboť podle něj platí vyvratitelná právní domněnka, že jsou jimi i osoby, které spolu trvale žijí. Nesezdaný pár má také práva a povinnosti osob žijících ve společné domácnosti, tedy již zmíněné spolužití a společné uhrazování svých potřeb. S pojmy druh a družka pracují také předpisy sociálního zabezpečení, aniž je vymezují.³⁵

Jak již bylo řečeno, právní ochrana nesezdaných párů jako základu rodiny, je zaručena. Na mezinárodní úrovni ji garantuje například Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“). Dle jeho judikatury je právo na respektování soukromého a rodinného života nezbytné zaručit i rodině, která není založená manželstvím. K tomu například rozsudek ve věci Keegan proti Irsku, který se zabýval postavením otce v situaci, kdy matka chtěla dát dítě k adopci bez jeho souhlasu, a zároveň matka a otec nebyli manželé. Vztah otce a matky se po nějaké době rozpadl a matka dala jejich dítě k adopci bez souhlasu otce, což irský zákon umožňoval. Otec se proti tomu neúspěšně bránil vnitrostátními prostředky, a poté se obrátil na soud a namítal porušení čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech, tedy porušení práva na respektování soukromého a rodinného života. Soud shledal zásah do stěžovatelova práva na respektování rodinného života v tom, že irské

³² § 700 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

³³ HRUŠÁKOVÁ: *Rodinné právo...*, s. 45.

³⁴ Tamtéž, s. 44.

³⁵ TOMĚŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití – I. díl, rodičovství*. [online]. pravniprostor.cz, [cit. 10. března 2018]. Dostupné na www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi

právo umožňovalo předat dítě k adopci bez vědomí a souhlasu otce. Podle soudu by totiž měl být vztah otce k dítěti dále rozvíjen, a to by měl zajistit stát. ESLP tak dovedl, že právo na respektování soukromého a rodinného života je nezbytné zaručit i rodině, která není založená manželstvím.³⁶

Co se týče registrovaného partnerství, jedná se o trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé na základě zákona.³⁷ Uzavření registrovaného partnerství vylučuje uzavření manželství a naopak. Jedná se o statusový právní vztah, respektive životní společenství stejně jako v případě manželství.³⁸

Manželství je tedy trvalý svazek mezi mužem a ženou, který vzniká při dodržení zákonem stanovených požadavků a zaniká některým ze způsobů, jenž stanoví zákon. Manželé mají rovná práva a povinnosti a mají se vzájemně podporovat. Jsou také považováni za základ rodiny. Rodina je však dynamickým útvarem, který nemusí tvořit pouze manželé a jejich děti. Za rodinu se považují také nesezdané páry či registrovaní partneři, jejich děti příbuzenstvo. Přestože je tedy manželství nutné od nesezdaného soužití či registrovaných partnerů odlišit, všechny tyto svazky lze považovat za základ rodiny.

³⁶ Rozsudek ESLP ze dne 26. 5. 1994, č. 16969/90, Keegan proti Irsku.

³⁷ § 1 odst. 1 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů

³⁸ HRUŠÁKOVÁ: *Rodinné právo...*, s. 44.

2 Práva a povinnosti manželů obecně

Jak již bylo uvedeno první kapitole, obsahem manželství jsou práva a povinnosti mezi manžely, které jsou pro oba manžele stejné.³⁹ Základní dělení práv a povinností manželů spočívá v dělení na práva osobní a práva majetková, jejichž charakteristika je uvedena právě v této kapitole. Budou nastíněna také další možná dělení práv a povinností manželů, které lze rovněž vztáhnout obecně na subjektivní práva rodinná. Nejprve je ovšem nutné vymezit vznik a zánik práv a povinností manželů, kterými se zabývá následující podkapitola.

2.1 Vznik a zánik práv a povinností mezi manžely

Práva a povinnosti mezi manžely vznikají okamžikem vzniku manželství. Ovšem ne všechna práva a povinnosti musí tímto okamžikem vzniknout. Jedná se například o práva a povinnosti vznikající v rámci společného jmění manželů (dále jen „SJM“). Manželé si totiž mohou ujednat manželský majetkový režim odlišný od zákonného režimu, a to například režim oddělených jmění nebo režim vyhrazuující vznik SJM ke dni zániku manželství.⁴⁰ V těchto případech práva a povinnosti v rámci SJM nevzniknou současně se vznikem manželství.

Zásadně platí, že se zánikem manželství zanikají také práva a povinnosti manželů. Výjimkou mohou být opět práva a povinnosti v rámci SJM, neboť SJM může být za trvání manželství zrušeno soudem.⁴¹ Během trvání manželství může také dojít k zániku vzájemného zástupčího práva, a to v případě, že druhý manžel opustí rodinnou domácnost, nemá k tomu důvod zvláštního zřetele hodný a odmítá se vrátit nebo může být na návrh manžela zástupčí právo druhého manžela zrušeno.⁴²

2.2 Dělení

Práva a povinnosti manželů můžeme dělit následujícími způsoby.

Zaprvé je můžeme rozdělit na:

- a) **Přirozená práva**, která vyplývají z práva člověka na rodinný život a z lidské důstojnosti, které „*souvisí s uznáním svobodné lidské vůle žít rodinným způsobem života*“

³⁹ § 687 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁰ § 717 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁴¹ § 724 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁴² § 696 odst. 1, 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

*podle své volby.*⁴³Jedná se o povinnost respektovat navzájem svou důstojnost či o povinnost úcty (viz § 687 odst. 2 OZ).

- b) **Statusová** práva plynoucí z osobního stavu manželského. Zde patří především právo na rozvod (viz § 755 an. OZ).
- c) **Závazková** práva a povinnosti, které mohou vznikat ze zákona – vzájemná vyživovací povinnost mezi manželi (viz § 697 an. OZ), nebo na základě smlouvy – např. předmanželská majetková smlouva (viz § 718 OZ).⁴⁴

Zadruhé lze práva a povinnosti manželů rozdělit na:

- a) **Osobní**, jež jsou vázány na osobu manžela (a jsou tedy nepřevoditelná), jsou nezczizitelná, a mají nemajetkovou povahu. Mezi ně řadíme např. povinnost manželské věrnosti, vzájemné úcty, právo na informace.
- b) **Majetková**, jejichž předmětem je majetek, a jsou převoditelná a postupitelná na třetí osoby. Zde řadíme např. manželské majetkové právo, povinnost hradit náklady společné domácnosti.⁴⁵

Jedná se o základní dělení, které rozeznával již OZO, přičemž práva osobní jsou dle něj nepřenositelná a nezděditelná, na rozdíl od práv majetkových, která jsou přenositelná a zděditelná. Mezi tři základní druhy osobních povinností patřila manželská povinnost (dle které měl manžel právo požadovat po druhém manželu pohlavní ukojení normální souloží; k „nenormálním“ stykům nemohl být manžel nucen), věrnost a slušné zacházení.⁴⁶ Na rozdíl od současné úpravy však OZO mezi osobní práva a povinnosti řadil i vyživovací povinnost (konkrétně povinnost k výživě manželky), která má majetkový charakter, a povinnost manželky podporovat svého manžela, jež v současné právní úpravě chybí a je nahrazena vzájemnou povinností vzájemné podpory manželů.⁴⁷

Po roce 1945 byl kladen čím dál tím větší důraz na osobní práva a povinnosti namísto práv a povinností majetkových. Z toho důvodu byla úprava rodinněprávních vztahů vyčleněna do samostatného kodexu – zákona o právu rodinném (dále jen „ZPR“)⁴⁸, a to s účinností od 1. ledna 1950. Pokračování těchto tendencí se projevilo v šedesátých letech dvacátého století, kdy osobní a majetková práva a povinnosti byly legislativně rozděleny. Osobní práva a povinnosti byly upraveny v zákoně o rodině, majetková práva a povinnosti upravoval občanský zákoník. Situace se změnila až s přijetím nového občanského zákoníku, do kterého bylo zpět začleněno právo

⁴³ HRUŠÁKOVÁ: *Rodinné právo...*, s. 63.

⁴⁴ Tamtéž, s.63.

⁴⁵ Tamtéž, s. 63.

⁴⁶ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 137.

⁴⁷ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II...*, s. 81.

⁴⁸ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů

rodinné, a bylo tak upuštěno od socialistické koncepce oddělení osobních a majetkových práv. Osobní i majetková práva a povinnosti jsou tak nyní upraveny v jediném zákoně.⁴⁹

OZ uvádí výčet vzájemných práv a povinností manželů, podobně jako například slovenský zákon o rodině⁵⁰ nebo polský zákon o rodině o opatrovnictví.⁵¹ Naproti tomu německý BGB⁵² takový výčet neobsahuje, stanoví pouze povinnost manželů vytvářet životní společenství, a další práva jsou vymezena doktrínou a judikaturou.⁵³

Někteří autoři vymezují kromě osobních a majetkových práv a povinností, ještě jednu kategorii, a sice práva a povinnosti osobně-majetkového charakteru, které sice mají majetkový charakter, ale jsou navázány na osobu manžela, a tudíž jsou nepřevoditelné.⁵⁴ Jedná se například o vyživovací povinnost mezi manžely, vzájemné zastupování manželů nebo povinnost hradit náklady společné domácnosti.⁵⁵

Lze se setkat i s názorem opačným, a to, že se nejedná o třetí kategorii, neboť práva a povinnosti osobně-majetkového charakteru jsou vždy právy a povinnostmi majetkovými, i přesto, že jsou specifická svou nepřevoditelností. Pro srovnání je možné uvést například absolutní práva majetková autorská nebo absolutní majetková práva výkonných umělců, která jsou rovněž spjata s osobou autora nebo výkonného umělce, a přímo zákonem je u nich zakázáno zcizení *inter vivos*, přesto se stále jedná o práva majetková, a není pro ně vytvořena zvláštní kategorie, která by zdůrazňovala jejich částečný osobní charakter.⁵⁶

Osobně se přikláním k dělení pouze na osobní a majetková práva. Jak bylo zmíněno výše, v jiných odvětvích soukromého práva existují majetková práva, která jsou rovněž spjata s osobou jejich nositele, přesto se formálně nevydělují do žádné speciální kategorie, která by existovala vedle osobních a majetkových práv, nevidím tedy důvod, proč v případě práv a povinností manželů dělat výjimku.

Existují ještě další možná dělení práv a povinností manželů, a to například na:

- a) **Práva a povinnosti v užším smyslu**, které jsou stěžejní pro naplnění smyslu a společenského účelu manželství. Jsou upravena v oddílech 1 a 2, v rámci čtvrtého dílu, části druhé OZ.

⁴⁹ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 145.

⁵⁰ § 18 zákona č. 36/2005 Z.z., zákon o rodině o zmene niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov

⁵¹ Čl. 23 zákona o rodině a opatrovnictví (Ustawa z dnia 25 lutego 1964, Dz.U. 2015, poz. 2082, Kodeks rodzinny i opiekuńczy)

⁵² § 1565 RGBI. S. 195, Bürgerliches Gesetzbuch, ve znění pozdějších předpisů

⁵³ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 145.

⁵⁴ K tomu např. RADVANOVA, Senta, ZUKLINOVA Michaela. *Kurs občanského práva. Inštituty rodinného práva*. C. H. Beck, 1999, s. 40.

⁵⁵ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II...*, s. 81.

⁵⁶ TELEEC, Ivo. Subjektivní práva rodinná. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 80.

- b) **Práva a povinnosti v širším smyslu**, které mají doplňkový charakter, a najdeme je na různých místech občanského zákoníku. Nejčastěji jsou upraveny v rámci institutu, který není primárně manželsko-právní, ovšem je o manželsko-právní aspekty doplněn. Tyto práva a povinnosti mohou být jak osobního, tak majetkového charakteru. Mezi ty osobní patří například právo manžela podat návrh na prohlášení druhého manžela za nezvěstného či za mrtvého (§ 66 odst. 2 OZ a § 71 odst. 1 OZ), právo manžela na vydání ostatků zemřelého manžela (§ 92 OZ) atd. Mezi majetkové práva a povinnosti patří kupříkladu přechod nájmu bytu na pozůstalého manžela (§ 2279 OZ), nebo právo manžela na náhradu při ublížení na zdraví a při usmrcení druhého manžela (§ 2959 OZ) apod.

Dalším možným dělením práv a povinností je to, zda jejich plnění je (např. vyživovací povinnost) či není možné sankcionovat⁵⁷ (např. povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí) nebo jaký význam mají pro manžele, stát či třetí osoby.⁵⁸

Práva a povinnosti manželů je možné klasifikovat podle různých hledisek do různých kategorií. Pro účely této práce však zůstává stěžejní dělení manželských práv a povinností na osobní a majetkové, přičemž majetkové vztahy zde zůstávají stranou, a dále bude pojednáváno pouze o vztazích osobních.

⁵⁷ K otázce vynutitelnosti osobních práv a povinností viz kapitola 3

⁵⁸ RADVANOVÁ: *Kurs občanského...*, s. 39.

3 Povaha osobních práv a povinností mezi manžely a jejich smluvní modifikace

Tato kapitola objasňuje právní povahu osobních práv a povinností a zabývá se jejich případnou smluvní modifikací. Nastiňuje také různé názory na jejich právní povahu a vynutitelnost.

3.1 Subjektivní práva rodinná

Vzájemná práva manželů řadíme mezi subjektivní práva rodinná. Subjektivní právo představuje míru a způsob možného jednání fyzické nebo právnické osoby v mezích právního řádu, „*kteřé je tímto řádem zaručeno a chráněno, zejména soudní mocí spojenou se státním vynucením určitého jednání.*“⁵⁹ Subjektivní práva rodinná tak požívají ochrany soudní moci jako kterákoliv jiná subjektivní práva v souladu s § 12 OZ, podle něhož se může každý, kdo se cítí ve svém právu zkrácen, domáhat u orgánu veřejné moci, přičemž není-li zákonem určeno jinak, je tímto orgánem soud.⁶⁰

Každému subjektivnímu právu také odpovídá subjektivní povinnost, která je definována jako „*subjektivnímu právu odpovídající míra a způsob nutného chování subjektu, které mu objektivní právo ukládá a které na něm donucovacími prostředky vynucuje.*“⁶¹

V případě, že subjektivnímu právu určitého subjektu odpovídá subjektivní povinnost neurčeného okruhu subjektů, jedná se o právo absolutní, které působí *erga omnes*, tedy vůči všem. Pokud subjektivnímu právu určitého objektu odpovídá subjektivní povinnost jednoznačně určeného subjektu (či více jednoznačně určených subjektů), jde o právo relativní, působící *inter partes*, tedy pouze mezi těmi konkrétně určenými subjekty.⁶²

Osobní práva a povinnosti manželů jsou relativními soukromými subjektivními právy a povinnostmi které vůči sobě rovně působí v manželském společenství.⁶³ Jako každá jiná subjektivní práva by tedy měla být vymahatelná (tedy vynutitelná státní mocí) a exekvovatelná (vykonatelná na základě rozhodnutí soudu jako platného exekučního titulu). V případě majetkových práv a povinností o jejich vynutitelnosti není pochyb, vynutitelnost osobních práv a

⁵⁹ KRÁLÍČKOVÁ: *Rodinné právo...*, s. 5.

⁶⁰ § 12 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁶¹ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 1, díl 1-2., Obecná část – věcná práva*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 224.

⁶² SPÁČIL, Jiří. In SPÁČIL, Jiří (ed). *Občanský zákoník III. Věcná práva (§976 – 1474). Komentář*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2013. s. 2-3.

⁶³ TELEČEK: *Subjektivní práva...*, s. 82.

povinností mezi manžely však není zcela jednoznačná.

3.2 Vynutitelnost osobní práv a povinností mezi manžely

Osobní práva a povinnosti bývají často označovány jako morální či etické normy mající pouze proklamativní charakter. Ostatně přímo důvodová zpráva k OZ říká, že osobní vztahy mezi manžely nejsou přímo vynutitelné.⁶⁴ K takovému tvrzení se přiklání i řada autorů.

Lze se setkat s názorem, že ustanovení upravující osobní práva a povinnosti manželů nejsou klasickými právními normami, neboť je jako pravidlo chování nelze kontrolovat ani vynutit. Taková pravidla plní pouze usměrňovací, iniciační a edukační funkci.⁶⁵ „*Jde spíše o to, aby si partneři manželského soužití uvědomili, že to, co po nich zákon žádá, není nic jiného než vyžadování splnění podmínek, které jsou v jejich vlastním zájmu nezbytného trvání manželského svazku.*“⁶⁶

Nepředpokládá se tedy úspěšnost žalob mezi manžely týkajících se porušení vzájemných osobních práv a povinností. Může jít o žaloby na plnění (např. v případě porušení povinnosti žít spolu nebo povinnosti společně pečovat o děti) či žaloby zdržovací (např. v případě porušení manželské věrnosti).⁶⁷

Je dost možné, že takové spory by ještě prohloubily již existující spory mezi manžely a byly by spíše prostředkem vzájemné šikany. V případě zásadního porušování některým z manželů, je tak z hlediska práva jediným efektivním řešením podání návrhu na rozvod manželství. Nadto, na základě žalob by vznikaly exekuční tituly, jejichž výkon si nelze dost dobře představit.⁶⁸ Nejlepšími příklady jsou porušení manželské věrnosti či povinnosti žít spolu. Pokud by manžel opustil rodinnou domácnost, a manželka jej žalovala pro porušení povinnosti žít spolu, rozhodnutí, kterým by soud žalobě vyhověl, by bylo možné vykonat pouze tak, že manžel by byl proti své vůli nucen vrátit se zpět do společného obydlí. Výkon rozhodnutí o žalobě na porušení povinnosti být si věrni si nelze představit už vůbec.

Názor, že osobní práva a povinnosti mezi manžely nelze vynutit má svou oporu také v judikatuře. Narážím na rozsudek Nejvyššího soudu ČR (dále jen „NS“), který se zabýval povinností manželů žít spolu. Konkrétně se jednalo o situaci, kdy manžel byl oprávněn z věcného břemene spočívajícího v bezúplatném doživotním užívání bytu a žádal, aby jej manželka vyklidila. Jeho žaloba byla zamítnuta, následně si manžel podal odvolání, které bylo také zamítnuto. Odvolací soud mimo jiné argumentoval zákonnou povinností manželů žít spolu, a dovodil tedy,

⁶⁴ Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze) [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, 3. února 2012 [cit. 6. února 2018]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁶⁵ Např. RADVANOVÁ: *Kurs občanského...*, s. 40. nebo PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 140.

⁶⁶ RADVANOVÁ: *Kurs občanského...*, s. 39

⁶⁷ SVOBODA, Karel. K žalobám mezi manžely za trvání manželství. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 18, s. 638.

⁶⁸ Tamtéž, s. 638.

že manželka je oprávněna užívat byt i proti manželově vůli. Manžel tak byl nucen ke společnému soužití, ačkoliv z vlastní vůle s manželkou žít nechtěl. NS rozhodnutí odvolacího soudu zrušil s odůvodněním, že oprávněný z věcného břemene má pouze právo umožnit svému manželovi užívání bytu zatíženého břemenem, nejedná se o jeho povinnost. Dle NS nelze zamítnutí žaloby na vyklizení bytu opřít o povinnost manželů žít spolu, neboť se jedná o povinnost proklamativního charakteru. Takovou povinnost nelze vynucovat, zejména pokud jsou vztahy manželů vážně narušeny takovým způsobem, že mezi nimi dochází k soudním sporům.⁶⁹

Existuje také názor, že osobní práva vynutitelná jsou, neboť se jedná o subjektivní práva (a to relativní osobní), a proto těmto právům musí být přiznány nároky z nich vyplývající. Přiznává však, že uplatnění některých nároků (opět například právo na věrnost, které je vybaveno zdržovacím nárokem) v praxi bývá problematické či skoro nemožné.⁷⁰ Důvodem ovšem není nenárokovatelnost, ale kolidování práva na věrnost s osobnostním právem druhého manžela, neboť druhý manžel má právo „*změnit své přesvědčení o účelnosti manželství, jež je součástí práva na soukromý a rodinný život.*“⁷¹ Stejně tak například povinnost žít spolu koliduje s právem druhého manžela na osobní svobodu.

V této souvislosti se nabízí otázka, zda nemají být osobní práva a povinnosti mezi manžely vnímány spíše jako právní principy než jako konkrétní formulovaná pravidla chování. Pokud by se jednalo o principy, tedy základní hodnotové soudy, které jsou pro svou povahu společné celé materii manželství, bylo by jejich uplatnění závislé na existenci jiného principu, s nímž je dotčený princip v kolizi. Ustanovení upravující osobní práva a povinnosti manželů nemá klasickou strukturu právní normy, postrádá hypotézu i sankci. Lze tak dospět k závěru, že se jedná o principy či hodnotová východiska, jež budou aplikovány v případě, že ob stojí lépe v kolizi s jiným právním principem. Řešení kolize pak bude záviset na konkrétní situaci za použití tzv. testu proporcionality, který se skládá z testu vhodnosti, potřebnosti a přiměřenosti. Výsledek testu proporcionality pak ukáže, který právní princip, resp. které právo bude upřednostněno.⁷²

Je třeba poznamenat, že vynutitelnost osobních práv a povinností připouštěl i OZO. Podle něj měl manžel právo na soudní ochranu, a to dokonce vůči třetím osobám, které zasahovaly do manželského práva osobního. Pokud tak manželka žila s někým jiným než s manželem, manžel mohl požadovat, aby se manželka vrátila, a to prostřednictvím zdržovací žaloby podané vůči tomu s kým manželka žila.⁷³

Osobně se přikláním k názoru, že osobní práva a povinnosti manželů by měly být

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.8.2008, sp. zn. 22 Cdo 1726/2007

⁷⁰ TELEČ: Subjektivní práva..., s. 81, 82.

⁷¹ Tamtéž, s. 83.

⁷² PODRAZIL: *Občanský zákoník*..., s. 144.

⁷³ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II*..., s. 81.

považovány za vynutitelné jako každá jiná subjektivní práva, i přesto že praktické uplatnění některých nároků není dost dobře možné. Jinak bychom připustili, že v právním řádu je možné najít dvě různé kategorie povinností – ty, jejichž dodržování je možné vynucovat, a ty, jejichž dodržování není možné vynucovat. Proč by tak adresáti právních norem měli dodržovat povinnosti, které jim právní norma ukládá, přestože by věděli, že pokud danou povinnost poruší, nebude to pro ně mít po právní stránce žádné negativní důsledky? A jak by k tomu na straně druhé přišli ti, kteří by se chtěli domáhat svého práva a následně by zjistili, že nemohou, protože ustanovení, které jim určité právo přiznává, je pouze proklamativního charakteru? Takový případ je v rozporu s § 13 OZ, a především v rozporu s principem právní jistoty.

Otázka praktické vynutitelnosti některých osobních manželských povinností je samozřejmě sporná. Proto je podle mého názoru vhodné nahlížet na dané práva a povinnosti jako na právní principy, jejichž případnou kolizi s jinými právními principy bude nutné poměřovat. Jak již bylo řečeno, například povinnost žít spolu bude jako právní princip v kolizi se svobodou jednotlivce v případech, kdy se jeden z manželů odstěhuje ze společného obydlí a odmítá se vrátit. V takovém případě si troufám tvrdit, že v takovém případě právo na ochranu rodiny (které lze spatřovat v povinnosti žít spolu) ustoupí právu na svobodu jednotlivce a jeho svobodnému rozhodování. Lze si jen těžko představit, že je možné někoho nutit, aby žil někde, kde sám nechce.

Naopak s vynutitelností nevidím problém například u porušení práva na informace dle § 688 OZ. Lze si představit žalobu, ve které se jeden z manželů domáhá sdělení o příjmech druhého z manželů nebo o jeho pracovních aktivitách, a následné rozhodnutí které ukládá druhému manželovi povinnost tyto informace sdělit. Otázkou však zůstává, nakolik funkční jsou manželství ve kterých se základní práva a povinnosti mezi manžely nedodržují a musejí být vynucována soudně. Žádná z takových žalob podle mého názoru nepřispěje k dobrému fungování manželství, čímž se ztotožňuji s výše uvedeným názorem, že v případě závažného či opakovaného porušování povinností, manželství není funkční a postrádá svůj účel, a proto je v takové situaci nejvhodnějším právním řešením rozvod.

Názory na vynutitelnost osobních práv a povinností mezi manžely se mohou lišit. Ať už je však považujeme za vynutitelné či nikoliv, jejich porušování nezůstává zcela bez právních následků. K tomu u jednotlivých osobních práv a povinností v další kapitole.

3.3 Modifikace osobních práv a povinností mezi manžely

Mohou si manželé obsah svých práv a povinností modifikovat vzájemnou dohodou? U majetkových práv to není žádný problém, manželé si mohou například určit, že SJM vůbec

nevznikne nebo, že vznikne až ke dni zániku manželství.⁷⁴ Co se týče osobních práv a povinností, zde situace není tak přehledná. Ustanovení § 687 odst. 2 OZ neobsahuje taxativní výčet osobních práv a povinností, upravuje tedy pouze část osobních vztahů mezi manžely. Další osobní práva a povinnosti manželů, které zákon neupravuje, jsou zcela v dispozici manželů a záleží pouze na nich, jak se na jejím výkonu dohodnou.⁷⁵

Pokud se zaměříme na to, co všechno řadíme k osobním právům a povinnostem manželů (např. princip rovnosti, povinnost vzájemné úcty, povinnost respektování důstojnosti, povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti), lze dojít k závěru, že se jedná o základní hodnoty, které jsou společností považovány za nezbytné předpoklady fungujícího manželství. Smluvní odchýlení od těchto povinností by tak bylo v zřejmém a závažném rozporu s dobrými mravy, a byl by jím popřen smysl manželství, které je založeno na rovnosti, vzájemné důvěře, věrnosti úctě a podpoře. Manželé se tak nemohou dohodnout například na tom, že nebudou vzájemně respektovat svou důstojnost. Omezení některých osobních práv by bylo možné jedině v případě, kdy by se některé osobní právo dostalo do kolize s jiným hodnotově významným (nebo významnějším právem), a na základě testu proporcionality by bylo nutné upřednostnit toto druhé právo.⁷⁶

Určitá modifikace tak přichází v úvahu, pouze pokud by manželé chtěli vzájemnou dohodou zpřesnit obsah zákonných osobních práv a povinností.⁷⁷ Mohou si například dohodnout, jak budou vytvářet zdravé rodinné prostředí nebo jak budou společně pečovat o děti.

S názorem, že zákonné osobní práva a povinnosti by si manželé neměli dohodou vyloučit, neboť je to v rozporu s dobrými mravy, se plně ztotožňuji. Zvláště pak vyloučení povinnosti žít spolu či povinnosti být si věrni, by výrazně narušilo tradiční vnímání institutu manželství ve společnosti. Více o tom v podkapitolách zabývajících se konkrétně povinností žít spolu a povinností být si věrni.

⁷⁴ § 717 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁵ PODRAZIL: *Občanský zákoník*....., s. 141.

⁷⁶ Tamtéž, s. 142.

⁷⁷ Tamtéž, s. 142.

4 Rovné postavení muže a ženy v manželství

Ještě než budou jednotlivé osobní práva a povinnosti manželů rozebrány, je nutné zastavit se u požadavku rovného postavení muže a ženy v manželství, který je považován za čelní zásadu pro vztahy mezi manžely. Legislativce jej stanovil v § 687 odst. 1 OZ, který říká, že „*manželé mají rovné povinnosti a rovná práva*“.⁷⁸

Ustanovení rozvíjí ústavněprávní zásadu rovnosti před zákonem bez ohledu na pohlaví, která je stanovena v čl. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“ nebo „Listina“). Listina zaručuje základní práva a svobody všem bez ohledu na pohlaví, přičemž tyto jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.⁷⁹ Ženy i muži tak mají stejná práva a povinnosti, a žádného z nich právo nijak nezvýhodňuje. Pokud se zachází s každým z manželů ve stejné či srovnatelné situaci odlišně, musí pro to existovat „*věcné a objektivní důvody, které rozdílné zacházení v demokratickém právním státě odůvodňují*“.⁸⁰

Praktickým důsledkem rovnosti je také přiznání plně svéprávnosti nezletilému, který uzavřel manželství, a to i v případě, že se jedná o manželství neplatné.⁸¹ Manželé tak budou mít oba plnou svéprávnost, díky které budou mít stejné postavení mezi sebou i vůči třetím osobám.⁸²

Zákonem stanovená rovnost mezi manžely vychází rovněž z čl. 5 Protokolu č. 7 Evropské úmluvy o lidských právech (dále jen „EÚLP“), který stanoví, že manželé mají rovná práva občanskoprávní povahy mezi sebou a ve vztazích ke svým dětem, a to jak při uzavírání manželství a jeho trvání, tak při rozvodu.⁸³ Tato rovnost ovšem není absolutní; článek dovoluje státům přijmout opatření nezbytná v zájmu dětí. Z dikce článku plyne, že rovnost se vztahuje pouze k právům a povinnostem občanskoprávním, nikoliv tedy k právům a povinnostem plynoucím z trestního, správního, církevního práva či práva sociálního zabezpečení.⁸⁴ V případě porušení článku 5, je zaručena možnost domáhat se ochrany u Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), a to podáním stížnosti. Stížnost je možné podat proti státu, neboť normy EÚLP jsou primárně adresovány signatářským státům.⁸⁵ Stížnost tak nelze podat přímo proti druhému manželu, ESLP v rámci přezkumu stížnosti zjišťuje pouze, zda stát vytvořil a zaručil odpovídající

⁷⁸ § 687 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁹ Čl. 1, 3 zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

⁸⁰ PODRAZIL: *Občanský zákoník*..., s. 147.

⁸¹ § 30 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁸² WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II.*..., s. 82.

⁸³ Čl. 7 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod

⁸⁴ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II.*..., s. 82.

⁸⁵ KMEC, Jiří (ed). *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1428.

a dostatečný legislativní rámec, podle kterého mají manželé zajištěna rovná práva a povinnosti.⁸⁶

Zmíněné články LZPS a protokolu č. 7 EÚLP se zabývají konkrétně rovností mezi manžely. Existuje však řada dalších vnitrostátních i mezinárodních pramenů rovnosti mezi ženou a mužem (z níž dovozujeme rovnost mezi manžely). Rovná práva a povinnosti mezi mužem a ženou se promítají například do pracovněprávní oblasti. Dle zákoníku práce⁸⁷ je zakázána realizace základního pracovněprávního vztahu mezi manžely, protože nadřízenost zaměstnavatele zakotvená v pracovním právu narušuje rovné práva a povinnosti v manželství.⁸⁸

Další oblastí, do které se rovnost práv mezi manžely promítá, je například právo sociálního zabezpečení. Některými otázkami z této oblasti se v rámci své rozhodovací činnosti zabýval Ústavní soud (dále jen „ÚS“). Například otázkou, zda nižší hranice pro odchod do důchodu u žen z důvodu výchovy dětí nezvýhodňuje ženy před muži. ÚS shledal, že ustanovení zákona o důchodovém pojištění, které výše zmíněné upravuje, není protiústavní, neboť *„došlo-li by ke zrušení napadeného ustanovení, bylo by odebráno jisté zvýhodnění ženám-matkám, aniž by v rámci zrovnoprávnění nabylí muži-otcové stejné výhody, jakou mají ženy-matky.“*⁸⁹

V jiném nálezu se ÚS zabýval také povinným podáním přihlášky k účasti na důchodovém pojištění. Podle dané právní úpravy⁹⁰ byl pro účely důchodového pojištění muž osobou pečující o dítě ve věku do čtyř let, pouze pokud podal přihlášku k účasti na důchodovém pojištění nejpozději do dvou let od skončení péče o dítě.⁹¹ Pro ženu uvedený zákon podobnou podmínku nestanovil, což podle ÚS vedlo k založení zřejmé nerovnosti mezi mužem a ženou, proto příslušná ustanovení zrušil.⁹²

Na poli mezinárodních dokumentů které se zabývají rovností mezi mužem a ženou, se jedná například o Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (čl. 3 a čl. 23 odst. 4), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (čl. 7), Úmluva mezinárodní organizace práce o diskriminaci v zaměstnání a povolání, Úmluva mezinárodní organizace práce o stejném odměňování mužů a žen za práci stejné hodnoty, a v neposlední řadě dokumenty vzniklé na půdě Evropské unie – usnesení Evropského parlamentu ze dne 10.2.2010 o rovnosti žen a mužů v Evropské unii (podle něj je nutné, aby se muži více podíleli na rodičovské dovolené, za účelem setření rozdílů při

⁸⁶ PODRAZIL: *Občanský zákoník*..., s. 146.

⁸⁷ § 318 zákona č. 261/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁸ BĚLINA, Miroslav (ed). *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 1253.

⁸⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 12.7.2011, sp. zn. Pl. ÚS 53/2004

⁹⁰ Jednalo se o § 5 odst. 3 věta druhá a třetí zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění účinném od 1.1.2007 do 30.6.2007, a o § 6 odst. 4 písm. a) bodu 11 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění účinném od 1.1.2007 do 30.6.2007

⁹¹ § 32 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁹² Nález Ústavního soudu ze dne 6.6.2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/2004

rozdělování a výkonu rodinných a domácích povinností).⁹³

4.1 Historický vývoj

Rovnost mezi manžely nebyla vždy samozřejmostí. V době účinnosti OZO na našem území nebylo manželství pojímáno jako rovnoprávný svazek. Ustanovení § 91 OZO prohlašovalo muže za hlavu rodiny, přiznalo mu právo řídit domácnost⁹⁴, a povinnosti obstarat manželce slušnou výživu a ve všech případech ji zastupovat.⁹⁵ Žena tak byla vůči svému manželovi v podřízeném postavení, musela plnit jeho nařízení, pomáhat mu v hospodářství i obydlí.⁹⁶

Manželovo postavení však nebylo vykládáno tak, že by byl ženě bezvýhradně nadřazený. Z jeho postavení plynula především povinnost opatřit pro rodinu hmotný základ a poskytnout ochranu proti třetím osobám. Muž měl plnit své povinnosti pro podporu životního společenství manželů, ne skrze své postavení prosazovat svou libovůli. V případě, že by mužovo počínání zasahovalo do manželčinych osobních práv tak, že manželčina lidská důstojnost nebyla srovnatelná s manželem, měla manželka právo podat na manžela žalobu.⁹⁷

Nerovné postavení tedy zmírňovalo právo manželky domáhat se soudní ochrany, ale také tehdejší judikatura. Z ní například plyne, že žena byla povinna dbát vůle manžela pouze v rámci domácího řádu, jinak se jejich postavení považovalo za rovné. Manželovi také nenáležela nad manželkou kárná moc.⁹⁸ Dalším zmírněním bylo pravidlo, že v případě rozluky nebo rozvodu manželství byli chlapci mladší čtyř let a děvčata mladší sedmi let, svěřovány do péče matky (v opačném případě byly děti svěřovány vždy do péče otce, neboť on měl dle OZO rozhodovat o výchově dítěte).⁹⁹

Postavení manžela dle OZO bylo odlišné od postavení manžela v právu kanonickém. Dle něj byla žena vůči muži rovněž v podřízeném postavení, muž se však považoval za *pána ženy*. Což například znamenalo, že se od manželky vyžadovala stoprocentní věrnost, a za cizoložství mohla být stíhána nejen soudem, ale i samotným manželem, který měl v některých případech právo svou manželku za cizoložství zabít.¹⁰⁰

Zákonné postavení muže jako hlavy rodiny platilo v České republice do roku 1948.

⁹³ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II...*, s. 82.

⁹⁴ Což se projevovalo především právem určit společné bydliště a životní úroveň manželství. K tomu viz ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Stanislav. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1 (§ 1 - 284)*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 464-465.

⁹⁵ § 91 císařského patentu č. 946/1811 ř.z., obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁶ VESELÁ, Renata. *Vývoj rodinného práva do roku 1938*. 1. Vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. s.7.

⁹⁷ ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 463-464.

⁹⁸ Tamtéž, s. 468.

⁹⁹ STARÁ, Ivana. Několik poznámek k uzavírání manželství v ABGB. *Dny práva 2011 – Days of law 2011*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 2.

¹⁰⁰ VESELÁ: *Vývoj rodinného...*, s. 4.

Zásadní změna nastala s přijetím Ústavy Československé republiky z roku 1948¹⁰¹, který v čl. III odst. 2 garantoval mužům i ženám stejné možnosti a příležitosti. Dále §1 odst. 2 Ústavy zakotvil stejné postavení mužů a žen v rodině i ve společnosti, a také stejný přístup ke vzdělání, všem povoláním, úřadům a hodnostem.¹⁰² Na to 1.1.1950 navázal ZPR, který v § 15 zaručil mužům a ženám v manželství rovná práva a rovné povinnosti.¹⁰³

Nerovnost mezi manžely tak byla právně odstraněna zrušením ustanovení OZO o muži jako „hlavě rodiny“. Z právního hlediska tak bylo upuštěno od patriarchálního modelu rodiny k modelu manželské rovnosti.¹⁰⁴ Zrušen byl také institut „otcovské moci“ (kdy pouze otec měl zvláštní práva týkající se volby povolání dětí a jejich jmění), a byl nahrazen mocí rodičovskou, která zaručila oběma manželům stejná práva při výchově a péči o děti. Žena se stala politicky rovnoprávnou muži, a práce ženy v domácnosti získala stejnou hodnotu jako práce muže v zaměstnání.¹⁰⁵ Posílení rovnosti mezi manžely lze spatřovat také v možnosti rozvodu bez souhlasu manžela (žádat o něj však nemohl ten manžel, který rozvrat zavinil, ledaže by s tím druhý manžel souhlasil) nebo například v tom, že děti již nenesly automaticky otcovo příjmení, jako tomu bylo za účinnosti OZO.¹⁰⁶

ZPR byl 1.4. 1964 nahrazen zákonem o rodině (dále jen „ZOR“)¹⁰⁷, kde požadavek rovnosti mezi manžely zůstal zachován. Přesto, že právní nerovnost byla mezi manžely odstraněna, faktická nerovnost stále přetrvávala. Role muže a ženy v rodině byly formálně odstraněny, ve skutečnosti však o rodinu a domácnost stále pečovaly hlavně ženy. Nesly si tak „dvojí břemeno“ – pracovaly na plný úvazek a současně se staraly o rodinu.¹⁰⁸ Příčiny je možné hledat v tehdejším právu, které neumožnilo muži podílet se na péči o děti, a „*aktivně podporovalo ženy v plnění „mateřského poslání“ a zcela opomnělo roli muže jako otce.*“¹⁰⁹ Faktické nerovnosti mezi muži a ženami přispívala přetrvávající horizontální segregace ve školství a na trhu práce, které byly pravidlem nepsaným, nicméně významně přispívaly k nevyrovnaným rolím muže a ženy nejen v rodině, ale také v celé společnosti.¹¹⁰

Je důležité zmínit, že přetrvávající faktická nerovnost mezi manžely nebyla problémem

¹⁰¹ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava československé republiky

¹⁰² WESTPHALOVÁ: *Manželství...*, s. 128-129.

¹⁰³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHÁLOVÁ, Lenka. *Family law in the Czech Republic*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2011, s. 80.

¹⁰⁴ SUTHERLAND, Elaine. *The future of Child and Family law. International predictions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 23.

¹⁰⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0146_03.htm

¹⁰⁶ HAVELKOVÁ, Barbara. In BOBEK, Michal a kol. *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politický ústav, 2009. s. 189-190.

¹⁰⁷ Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁸ HAVELKOVÁ: *Komunistické právo...*, s. 198.

¹⁰⁹ Tamtéž..., s. 198.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 204

pouze v tehdejší komunistickém režimu. Současná právní úprava rovněž proklamuje rovnost mezi manžely, která však v praxi může být zaručena jen stěží. Ve společnosti stále převládá tradiční vnímání mužských a ženských rolí, a sice že muž je tím kdo materiálně zabezpečuje rodinu, a žena má na starost péči o děti a domácnost. Žena se stále považuje za slabšího z obou manželů, což se odráží v násilí páchaném na ženách, jenž je jedním z nejčastějších způsobů porušování lidských práv.¹¹¹

Na podporu odstraňování přetrvávající nerovnosti tak byla na vnitrostátní úrovni vytvořena Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 – 2020. Strategie řeší otázku rovnosti mužů a žen v oblasti trhu práce a podnikání, sladění pracovního, soukromého a rodinného života, v oblasti vzdělávání, apod. Evropské a mezinárodní právo se v současné době zaměřují především na rovné příležitosti mužů a žen a na sladění rodinného života s životem pracovním.¹¹²

Pokud tedy hovoříme o rovnosti, je nutné si uvědomit, že existuje rovnost právní, ale i faktická, která s ní často nekoresponduje. Pokud se o ní bavíme v rovině právní, nerovnost byla odstraněna přijetím Ústavy z roku 1948 a následně ZPR z roku 1950. Jestliže se zaměříme na faktickou rovnost mezi manžely, zjistíme, že ani právem ji nelze vynutit a dostatečně zajistit. Proto, téměř sedmdesát let po zrovnoprávnění muže a ženy, stále nelze hovořit o jejich rovném postavení v rodině a ve společnosti.

¹¹¹ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník...*, s. 82.

¹¹² ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014-2020*. [online]. vlada.cz, 2014 [cit. 23. března 2018]. Dostupné na https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_Optimalizace/Strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu-v-CR-na-leta-2014-2020.pdf

5 Osobní práva a povinnosti manželů

Kapitola se zabývá charakteristikou jednotlivých osobních práv a povinností manželů, kterými jsou: povinnost vzájemné úcty, povinnost žít spolu, povinnost být si věrni, povinnost vzájemně respektovat svou důstojnost, povinnost podporovat se, povinnost udržovat rodinné společenství, povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí, povinnost společně pečovat o děti, právo na informace a povinnost brát zřetel na zájem rodiny.

5.1 Povinnost manželů projevovat si úctu navzájem

Povinnost manželů projevovat si úctu navzájem je do OZ zařazena nově, ZOR takovou povinnost nestanovil. Její zakotvení v občanském zákoníku však má své opodstatnění.

Za první, takovou povinnost upravoval již OZO v § 90, kde stanovil povinnost slušného zacházení mezi manžely. Jednalo se pouze o jiné slovní vyjádření současné povinnosti projevovat si úctu navzájem. Povinnost slušného zacházení byla vykládána především jako zákaz faktického či slovního urážení mezi manžely, které bylo trestným činem. Trestným činem bylo rovněž fyzické napadání mezi manžely; svémocné potrestání manželky jednající v rozporu s ustanoveními o manželském společenství bylo důvodem k rozvodu nebo rozluce.¹¹³

Za druhé, tato povinnost rovněž vychází ze základních práv a svobod garantovaných Listinou, která v čl. 1 odst. 1 zaručuje každému právo na jeho lidskou důstojnost a osobní čest.¹¹⁴ Zakotvením povinnosti projevovat si úctu navzájem tak zákonodárce zdůraznil dodržování obou povinností mezi manžely a současně tím navázal na dřívější platnou právní úpravu.

Úctou je možné vyložit jako „*trvalý vztah ocenění druhého, který se projevuje dobrovolným sebeomezením v jednání vůči němu, zejména ohleduplností, zdvořilostí a podporou.*“¹¹⁵ Opakem úcty může být pohrdání, drzost, bezohlednost, ponižování, odbývání, urážení nebo neinformování o svých plánech. Ctít se mezi sebou navzájem tak znamená chápat a respektovat jeden druhého i v situacích, kdy se manželé neshodnou, je mezi nimi spor nebo za jiných vypjatých okolností, a vždy jednat tak, aby druhý manžel nebyl ponížen.¹¹⁶

Povinnost úcty je opakem k právu jednotlivce brát se o vlastní štěstí zakotveném v § 3 OZ. Omezuje základní osobnostní právo stanovené v § 81 odst. 1 OZ, podle kterého je každý povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého. Tato dvě práva musí být alespoň

¹¹³ ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 459.

¹¹⁴ Čl. 1 odst. 1 zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

¹¹⁵ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník...*, s. 83.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 84.

částečně omezena na úkor manželského soužití. Pokud by každý z manželů žil podle svého a nebral by při rozhodování o důležitých životních krocích ohled na druhého manžela, manželství by postrádalo svůj smysl a nenaplnovalo by řádně svou podstatu.¹¹⁷

Současné pojetí vzájemné cti mezi manžely připomíná občanský zákoník i v ustanoveních § 688 a § 689 upravujících informační povinnost manžela o svých příjmech a stavu svého jmění. Manžel má dále informovat také o stávajících a uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech, při jejichž volbě je manžel povinen brát zřetel na zájem nejen celé rodiny, nezletilého dítěte, ale i druhého manžela.¹¹⁸

Je důležité zmínit, že povinnost ctít druhého manžela nemá stejný význam jako respektovat čest druhého manžela. Povinnost ctít je významu širšího, obsahuje nejen povinnost úcty a respektu manžela, ale také povinnost uznat jeho soukromí a jeho tělesnou a duševní integritu. Ctít druhého manžela tak znamená např. také respektovat náboženské vyznání druhého manžela, respektovat tajemství dopravovaných zpráv, které jsou určeny výlučně druhému manželovi apod.¹¹⁹

Z výše uvedeného plyne, že úcta má významné místo v mezilidských vztazích, neboť vyzvedá kvality druhého, kterého si váží, přispívá k dobrému fungování lidských vztahů a jejich trvalosti. A proto, že je v manželství obzvláště důležitá, zákonodárce považoval za nutné ji ve výčtu manželských práv a povinností výslovně uvést.

5.2 Povinnost manželů žít spolu

Povinnost manželů žít spolu není ve světle OZ vykládána tak, že manželé mají povinnost bydlet spolu v jednom bytě, ale tak že mají povinnost vytvářet osobní společenství (manželské společenství). Pojmy „společné soužití“ a „společné bydlení“ tedy neznamenají totéž, ale v rámci manželství se mohou vzájemně překrývat a doplňovat.

Manželské společenství je možné vymezit jako *„oboustranné vnitřní spojení mezi manžely, kterým se rozumí připravenost nebo schopnost jednoho z manželů podílet se na osudu druhého manžela, vytvořit s druhým manželem duševní společenství a společný život, připravenost nebo schopnost žít s druhým manželem v duševním společenství, tak jak je to v tomto manželství obvyklé a schopnost manželů snažit se o hledání shody pro řešení všech důležitých životních záležitostí.“*¹²⁰ Podle definice povinnost žít spolu zahrnuje především duševní stránku manželského soužití, tedy psychické a emocionální vztahy. Nelze však

¹¹⁷ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 148.

¹¹⁸ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník...*, s. 84.

¹¹⁹ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 149.

¹²⁰ EY. In KOCH, Elisabeth. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB. Band 7*, s. 843, citováno dle PODRAZIL: *Občanský zákoník...* s. 150.

opomenout vztahy intimní nebo materiální jako další nezbytné složky manželského soužití.¹²¹

Vztahy mezi manžely mají být předmětem zájmu manželů, a jejich prostřednictvím manželé vytváří životní společenství, které odlišuje manželství od jiných vztahů vznikajících ve společnosti.¹²²

Jak již bylo řečeno, společné soužití nemusí zároveň znamenat společné bydlení. Pro přehlednost lze rozlišit čtyři situace, které mohou v rámci soužití manželů nastat:

a) Manželé žijí spolu a bydlí spolu

- Tvoří tedy trvalé životní společenství a tvoří rodinnou domácnost. V takovém případě mají každý dle § 690 občanského zákoníku přispívat na potřeby rodinné domácnosti a potřeby života rodiny každý podle svých osobních a majetkových poměrů, schopností a možností tak, aby životní úroveň všech členů rodiny byla zásadně srovnatelná.

b) Manželé žijí spolu, ale nebydlí spolu

- Manželé tvoří trvalé životní společenství, ale bydlí každý jinde. Společnou rodinnou domácnost nemají například z pracovních, studijních nebo zdravotních důvodů nebo z důvodu pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, účasti ve válce apod. Náklady své domácnosti si tak každý z manželů nese sám. Manželé však stále tvoří životní společenství, a proto mají i nadále povinnost navzájem si pomáhat a podporovat se. Předpokládá se, že pokud se manželé na oddělených domácnostech dohodnou, nebude tato dohoda trvalá. Pokud se však dohodnou na oddělených domácnostech s úmyslem žít takto trvale nebo jeden z manželů opustí společnou domácnost s úmyslem žít trvale jinde, bude nutné posoudit i jiné okolnosti manželského soužití, aby bylo možné určit, zda manželé ještě tvoří životní společenství či nikoliv.¹²³

c) Manželé nežijí spolu a nebydlí spolu

- Manželé netvoří životní společenství, které ani nechtějí obnovit, a nemají rodinnou domácnost. V tomto případě jde o tzv. faktickou odluku manželů, která se přibližuje stavu jako po rozvodu. Právní následky odluky jsou zakotveny v § 691 (úprava nákladů rodinné domácnosti), § 694 odst. 3 (jednání manželů), § 696 odst. 3 (zastupování mezi manžely), § 699 odst. 1, § 718 odst. 3 (obvyklé vybavení rodinné domácnosti), § 908 (péče o nezletilé dítě), § 919 (vyživovací povinnost). Manželé žijí odděleně buď proto, že jeden z manželů opustí společnou

¹²¹ WESTPHALOVÁ: *Manželství...*, s. 134.

¹²² PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 150.

¹²³ WESTPHALOVÁ: *Občanský zákoník...*, s. 84.

domácnost, aniž má k tomu důvod zvláštního zřetele hodný a odmítá se vrátit, nebo se na oddělených domácnostech manželé dohodnou.¹²⁴

d) Manželé nežijí spolu, ale bydlí spolu

- Jedná se o situaci, kdy manželé netvoří životní společenství, ale tvoří rodinnou domácnost - podílejí se na jejím společném chodu a společně hospodaří. Jde o prosté bydlení bez ostatních vztahů.¹²⁵

Z výše uvedeného je zřejmé, že případy a) a b) naplňují zákonnou povinnost manželů žít spolu. Jedná se o manžele, jejichž vztahy jsou předmětem jejich zájmu, oba spolu komunikují, hospodaří, tráví spolu volný čas, společně řeší problémy, a to i přesto, že spolu z nejrůznějších důvodů nebydlí.

V dalších dvou případech osobní společenství manželů absentuje. Jedná se o situace, kdy je manželství zcela rozvráceno, neboť neexistence manželského soužití je považována za jednu z hlavních příčin rozvratu manželství. Jedinou podmínkou rozvratu je, že alespoň jeden z manželů o obnovení manželského soužití zjevně nestojí.¹²⁶

Absence manželského společenství by mohla být teoreticky smluvně vyloučena. To znamená, že by manželé mohli uzavřít smlouvu, ve které se vzdají manželského soužití a zachovají si pouze společné bydlení. Taková smlouva by však byla ve smyslu § 588 občanského zákoníku absolutně neplatná. V opačném případě by bylo možné legálně uzavírat tzv. účelové sňatky, které nejsou uzavírány za účelem vytvoření plnohodnotného a funkčního manželského svazku.¹²⁷ Mám na mysli například svazky, které jsou uzavírány např. za účelem získání státního občanství.¹²⁸

Povinnost manželů žít spolu má v právní úpravě své tradiční místo. Upravoval ji již ZPR, následně ji převzal ZR i stávající OZ.

OZO takovou povinnost výslovně neupravoval. Společného soužití se dotýkalo ustanovení § 92, které stanovilo povinnost manželky následovat manžela do jeho bydliště. Tato povinnost mohla být vynucena pokutou nebo i vazbou. Manželka měla zároveň právo, aby ji manžel do společné domácnosti přijal nebo aby manžel podle svých možností založil společnou domácnost.¹²⁹ ZPR tuto povinnost zrušil. Současně zakotvil povinnost manželů žít spolu, která se již nevykládala jako povinnost následovat druhého manžela do společného bydliště. Jako důkaz

¹²⁴ Tamtéž, s. 96.

¹²⁵ Tamtéž, s. 85.

¹²⁶ § 758 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹²⁷ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 142.

¹²⁸ Účelové uzavření manželství je důvodem pro zamítnutí žádosti o vydání povolení k trvalému i přechodnému pobytu na území ČR – viz § 87k odst. 1 písm. b) a § 87e odst. 1 písm. d) zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁹ ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 464.

může posloužit rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 10.3.1950, který se v odůvodnění zabýval onou problematikou. Jednalo se o žalobu manžela na rozlukou manželství, která byla podána ještě před účinností zákona o právu rodinném. Manžel v ní uváděl několik důvodů rozluky. Jedním z nich i ten, že manželé nadále nebydlí společně, protože manželka vyhnala manžela ze společného obydlí a on byl nucen přestěhovat se jinam. Podle manžela porušila manželka povinnost žít spolu a povinnost následovat manžela do společného obydlí. Manželka k tomu uvedla, že mají oddělné domácnosti proto, že se na ní i na jejich společných dětech manžel dopouštěl fyzického násilí. V prvoinstančním řízení žalobce neuspěl, podal tedy odvolání. V odvolacím řízení, které probíhalo před Krajským soudem v Ostravě již za účinnosti zákona o právu rodinném, žalobce opět neuspěl. Podle krajského soudu „*povinnost žít spolu neznamená následovat bezpodmínečně druhého manžela do bydliště, které on určil, nýbrž znamená upravit vzájemný poměr dohodou manželů tak, aby manželství plnilo svou společenskou funkci a aby bylo v případě, že manželé nesdílí ze závažných příčin společný byt, postaráno o styk manželů srovnávající se s potřebami manželského společenství.*“¹³⁰

Z výše uvedeného plyne, že povinnost společného soužití manželů prošla v průběhu historie značným vývojem. OZO stanovil manželce povinnost bezpodmínečně následovat manžela do společného obydlí, která byla zrušena ZPR. Z tehdejší judikatury vyplývá, že bylo možné za společné soužití manželů považovat i situaci, kdy spolu manželé ze závažných důvodů nebydlí. Již tehdy byla připuštěna možnost zachování manželského společenství, i přesto, že manželé neměli společnou domácnost. Stávající OZ tuto možnost potvrzuje, a komentářová literatura přesně vymezuje situace, které mohou v rámci společného soužití nastat, a kdy je v nich zachováno manželské společenství.

5.3 Povinnost manželů být si věrni

Povinnost věrnosti je mezi manželskými povinnostmi zakotvena tradičně. Je odrazem prve mravního, a později i právního principu monogamie, korespondujícím s názorem na podstatu a obsah manželství, který ve společnosti převažuje. Povinnost má hluboké historické kořeny; původně zavazovala pouze ženu, po zrovnoprávnění obou pohlaví také muže.¹³¹

Věrnost lze chápat ve dvojitým smyslu – věrnost ve smyslu duševním a věrnost ve smyslu fyzickém. Někteří autoři se přiklání k pojetí věrnosti čistě ve smyslu fyzickém.¹³² Jiní autoři dávají přednost výkladu vycházejícího z OZO, který chápal věrnost šířeji – jednalo se o vzájemnou povinnost pohlavní věrnosti manželů, včetně věrnosti, která plynula z životního společenství

¹³⁰ Rozhodnutí krajského soudu v Ostravě ze dne 10.3.1950, sp. zn. 1 Co V 33/50

¹³¹ RADVANOVA: *Kurs občanského...*, s. 40.

¹³² Např. WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník...*, s. 85.

manželů.¹³³ Za porušení věrnosti bylo tak možné považovat i lhaní jednoho manžela druhému, úmyslné poškozování druhého manžela nebo šikana.¹³⁴ Zároveň však autoři dodávají, že každý manželský pár může na to, co je a co není nevěrou, nahlížet odlišně, a proto není možné přijmout její univerzálně platné pojetí.¹³⁵

Porušení věrnosti vymezuje také judikatura, a to jako „*navázání natolik úzkého vztahu s jinou osobou, jenž pro svůj citový a intimní rámec nedává žádné pochyby o odcizení manželů, nezávisle na tom, jak ten který manžel subjektivně takovou situaci vnímá.*“¹³⁶ Je tedy zřejmé, že i judikatura se přiklání k širšímu pojetí věrnosti.

Jak již bylo zmíněno v kapitole 3.2, žaloba na porušení věrnosti by zřejmě nemohla být úspěšná. Přesto porušení povinnosti být si věrni má své právní důsledky. Jedná se o nejčastější příčinu kvalifikovaného rozvratu manželství, jenž je jediným zákonným důvodem pro rozvod manželství (§ 755 odst. 1 OZ). Porušení věrnosti může mít také důsledky v řízení o rozvod manželství, kdy manželství za určitých okolností nebude rozvedeno, i přesto, že nastal kvalifikovaný rozvrat (§ 755 odst. 2 písm. b) OZ). Dalším důsledkem může být přiznání výživného rozvedenému manželovi, který rozvrat převážně nezapříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma.¹³⁷ Manžel by také mohl po nevěrném manželovi požadovat náhradu nemajetkové újmy z titulu porušení práva na ochranu své osobnosti (dle § 81 OZ ve spojení s § 2956 OZ), pokud by nevěra způsobila manželovi nebo pokud byla učiněna pouze v úmyslu ublížit manželovi (manžel by např. zveřejňoval svou nevěru, aby druhého manžela co nejvíc zahanbil. Za určitých okolností a ve spojení s dalšími skutečnostmi může nevěra vést k naplněné skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (dle §199 trestního zákoníku¹³⁸).¹³⁹

Porušení manželské věrnosti je dle judikatury také důvodem pro nepřiznání výživného manželovi, který se dopustil nevěry. Toto dovodil Krajský soud v Ústí nad Labem v případě, kdy manželka za trvání manželství udržovala dlouhodobý intimní vztah s jiným mužem, s nímž také žila, ale zároveň požadovala přiznání výživného ze strany manžela, neboť zákon ukládá manželům vzájemnou vyživovací povinnost, aby manželé měli v zásadě stejnou hmotnou a kulturní úroveň. Podle soudu však manželka svým jednáním porušila dobré mravy, což je okolnost pro nepřiznání výživného manželce, která je k tomu podle zákona jinak oprávněna.¹⁴⁰

¹³³ Např. PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 154. Citováno dle ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 458.

¹³⁴ ROUČEK: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému...*, s. 458

¹³⁵ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 154

¹³⁶ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 5.1.2004, sp. zn. 10 Co 150/2004

¹³⁷ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník...*, s. 85.

¹³⁸ § 199 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁹ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 154.

¹⁴⁰ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 5.1.2004, sp. zn. 10 Co 150/2004

Co se týče smluvní modifikace manželské věrnosti mezi manžely, mohlo by se jednat o situace, kdy si manželé vzájemnou dohodou povinnost dodržovat věrnost vyloučí nebo naopak utvrdí.¹⁴¹

Pokud by si manželé povinnost věrnosti vyloučili, je otázkou do jaké míry v takových případech by bylo manželství schopno fungovat a plnit řádně svůj účel a funkce. Navíc, jak už bylo řečeno, porušení věrnosti je jednou z častých příčin rozvratu manželství, a případným vyloučením věrnosti se velmi zúží okruh skutečností, kterými se soud může při posuzování rozvratu zabývat.¹⁴²

Jestliže by si chtěli manželé povinnost věrnosti utvrdit, mohli by to učinit prostřednictvím smluvních pokut sjednaných pro případ jejího porušení. Přesto by mohli narazit na některé praktické obtíže. Například, bude nutné, aby manžel, který namítá nevěru ze strany druhého manžela, prokázal, že k nevěře skutečně došlo. Nesmí tím ovšem zasáhnout do soukromí a integrity druhého manžela. Dále, pokud manžel dobrovolně smluvní pokutu nezaplatí, výkon rozhodnutí musí být veden na výlučný majetek manžela, který svou povinnost porušil, nikoliv na majetek patřící do SJM.¹⁴³

Povinnost věrnosti je tedy tradiční manželskou povinností, jejíž porušení může vyvolat celou řadu následků, i přesto, že soudně ji prakticky nelze vynucovat. Za určitých okolností může podléhat také smluvní modifikaci. Modifikace, kterou si však manželé povinnost vzájemné věrnosti vyloučí, je však přinejmenším sporná a zaujímám k ní spíše negativní postoj.

5.4 Povinnost manželů vzájemně respektovat svoji důstojnost

Povinnost manželů respektovat svou důstojnost má rovněž svůj základ v ústavním pořádku. Pojem lidská důstojnost zmiňuje čl. 1 Listiny („Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech“).¹⁴⁴ Důstojnost je možné charakterizovat jako hodnotu, „jež je ukotvena v samých základech celého řádu základních práv obsažených v ústavním pořádku. Je s ní spojen nárok každé osoby na uznání jako lidské bytosti, z něhož plyne zákaz činit z člověka pouhý objekt státní vůle, anebo zákaz vystavení osoby takovému jednání, které zpochybňuje její kvalitu jako subjektu.“¹⁴⁵ Definice se zaměřuje na důstojnost jednotlivce a zdůrazňuje, že důstojnost každého občana musí být státem plně respektována a ochraňována. Respektování důstojnosti však hraje významnou roli ve všech společenských vztazích, zejména pak v rodině a mezi manžely. Respektování důstojnosti druhého manžela je jedním ze základních předpokladů fungování manželství. Pokud by jeden z manželů

¹⁴¹ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 142.

¹⁴² Tamtéž, s. 142.

¹⁴³ Tamtéž, s. 143.

¹⁴⁴ Čl. 1 zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

¹⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 29.2.2008, sp. zn. II. ÚS 2246/07

svou povinnost nedodržoval, projevilo by se to vůči druhému z manželů například neúctou či ponižováním, a v takovém případě by manželství nebylo rovným svazkem, jakým by mělo být. Jestliže by ani jeden z manželů svou povinnost nerespektoval, manželství by rovněž nefungovalo a postrádalo svůj význam. Význam respektování důstojnosti mezi manžely je tak nepochybný a mezi právy a povinnostmi manželů má své místo.

Povinnost vzájemného respektování své důstojnosti je úzce spojena s povinností manželů projevovat si úctu navzájem; také navazuje na povinnost slušného zacházení, kterou stanovil § 90 OZO.¹⁴⁶ ZPR ani ZOR do své novely z roku 1998¹⁴⁷ takovou povinnost nestanovily.

5.5 Povinnost manželů podporovat se

Povinnost manželů podporovat se v podstatě stanovil už ZR vyjádřenou slovy „povinnost pomáhat si“. Jedná se pouze o odlišné slovní vyjádření, obě formulace znamenají tutéž povinnost.¹⁴⁸

Opět se jedná o povinnost, bez jejíhož dodržování by manželství fungovalo jen stěží. Na povinnost podpory mezi manžely je třeba nahlížet jak ve smyslu psychické podpory (být manželovi oporou, ve chvílích, kdy to ten druhý potřebuje), tak podpory fyzické (pomoc manželovi při zdravotních obtížích). Konkrétní podoba povinnosti podporovat se je stanovena v § 697 OZ, který upravuje institut vyživovací povinnosti mezi manžely, jež může být v případě nedodržení vynucena soudně.¹⁴⁹

Je důležité připomenout, že podpora není od každého z manželů očekávána ve stejné míře, ale v míře, která odpovídá jejich možnostem a schopnostem (viz § 690 OZ). Může nastat situace, kdy manžel toho druhého již není schopen podporovat tak, jak daná okolnosti vyžadují. Míříme na případy, kdy je druhý manžel ve zdravotním stavu, kdy si není schopen zajistit základní životní potřeby, neorientuje se v čase nebo je upoután na invalidní vozík apod. V takovém případě manžel neporuší svou povinnost podpory, když zajistí druhému manželovi jinou, odbornější péči prostřednictvím osobního asistenta nebo v pobytovém zařízení.¹⁵⁰

Podpora mezi manžely se promítá také do jiných odvětví práva. Projevem vzájemné podpory manželů je například institut souhlasu s trestním stíháním. Trestní stíhání pro trestné činy uvedené v § 163 trestního řádu¹⁵¹ je možné zahájit (nebo v již zahájeném trestním stíhání pokračovat) proti tomu, kdo je nebo v době spáchání trestného činu byl ve vztahu

¹⁴⁶ WESTPHALOVÁ: *Manželství...*, s. 136.

¹⁴⁷ Zákon č. 91/1998 Sb., Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

¹⁴⁸ WESTPHALOVÁ: *Občanský zákoník II...*, s. 86.

¹⁴⁹ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 153.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 153-154.

¹⁵¹ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

k poškozenému manželem, pouze se souhlasem poškozeného manžela.¹⁵²

Povinnost podpory je také spojena s povinností obrany manžela před nebezpečím. Manžel je tak například v rámci nutné obrany povinen zakročit, pokud manželce hrozí bezprostřední útok¹⁵³ nebo překazit manželovi pokus o sebevraždu.¹⁵⁴

5.6 Povinnost manželů udržovat rodinné společenství

Jedná se o povinnost, kterou mezi práva a povinnosti manželů NOZ zařadil nově.

Tato povinnost navazuje na povinnost manželů žít spolu. Byť spolu obě povinnosti úzce souvisí, pojem *rodinné společenství* vykazuje odlišnosti od pojmu *společenství manželů*. Rodinné společenství obsahuje nejen vztahy mezi manžely, ale také vztahy mezi ostatními příslušníky rodiny, jedná se tedy o širší pojem než společenství manželů uváděné v § 758 OZ. Rodinné společenství se také může v průběhu času měnit (může se rozrůst o nové členy nebo se naopak zmenšit či obměnit), zatímco manželské společenství zůstává během trvání manželství nezměněno. Rodinné společenství také může zůstat zachováno v případě, že manželské společenství již neexistuje – například pokud jsou manželé rozvedeni, ale dál společně pečují o děti a společně řeší věci týkající se jejich výchovy.¹⁵⁵ Pro zachování rodinného prostředí tak není nezbytně nutné zachovat společenství manželské. Ovšem je nutné, aby se na jeho udržení oba manželé podíleli.¹⁵⁶

5.7 Povinnost manželů vytvářet zdravé rodinné prostředí

Na otázku, co je to zdravé rodinné prostředí, existuje mnoho odpovědí, neboť každý si pod tímto pojmem může představit něco jiného. Povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí je tak vnímána velmi subjektivně, a není možné nalézt jednotnou definici zdravého rodinného prostředí.

Za rodinné prostředí samozřejmě není nutné považovat pouze uzavřené obydlí, v němž rodina žije, lze ho rozšířit také na další rodinné prostředí (například v situacích, kdy je dítě svěřeno rozvedeným rodičům do střídavé péče, a proto pravidelně své rodinné prostředí mění). Rodinné prostředí se může v průběhu času také měnit, záleží na tom, jaké na něj kladou manželé požadavky.¹⁵⁷

Za zdravé rodinné prostředí je možné považovat takové prostředí, ve kterém se jeho

¹⁵² Tamtéž, s. 154.

¹⁵³ § 2905 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁴ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 154.

¹⁵⁵ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 152.

¹⁵⁶ WESTPHÁLOVÁ, Lenka. SPÁČIL, Ondřej. Nová právní úprava osobních vztahů mezi manžely. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 20, č. 6, s. 219.

¹⁵⁷ RADVANOVÁ, Senta. *Zdravé rodinné prostředí – jak pro koho*. Acta iuridica Olomoucensis, 2005, č. 2., s. 47-48.

členové cítí dobře, je respektován jejich názor a všichni se úspěšně rozvíjejí.¹⁵⁸ Zdravost a vhodnost jsou především požadavky pro rodinné prostředí, ve kterém vyrůstají děti.¹⁵⁹ Vhodné, resp. zdravé prostředí pro výchovu a celkový vývoj dítěte je vymezeno v § 452 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních (ZŘS), který označuje za vhodné prostředí „*výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost.*“¹⁶⁰

Určení, zda je možné označit poměry v rodině za „zdravé“ hraje významnou roli při zvážení možnosti soudu o předběžném upravení poměrů dítěte (§ 924 OZ)¹⁶¹ nebo při nařízení ústavní výchovy (§ 971 OZ).¹⁶² Pokud bude vývoj dítěte přiměřený jeho věku, za zdravé rodinné prostředí bude považováno například i to, kde dítě nemá k dispozici hračky, protože rodiče chtějí alternativním způsobem motivovat dítě k rozvoji jeho kreativity. Zdravé rodinné prostředí musí být obzvláště pozorně sledováno u ohrožených rodin, například pokud mají rodiče problémy s alkoholem, drogami, gamblerstvím apod.¹⁶³

Protiprávní jednání, které by mohlo narušit zdravé rodinné prostředí, by mohlo být velmi ojediněle sankcionováno rozhodnutím orgánu veřejné moci. Ne však z důvodu porušení povinnosti mezi manžely, ale z důvodu porušení např. práva přestupkového.¹⁶⁴

Jiné řešení bude v případě sousedských vztahů. Pokud budou manželé vlastníky nemovitosti, kde budou mít rodinnou domácnost, jež bude produkovat imise (např. pach nebo hluk) omezující užívání sousední nemovitosti, může se vlastník sousední nemovitosti bránit dle § 1013 OZ.¹⁶⁵

Povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí byla zakotvena již v ZOR, odkud ji současný OZ převzal. Problematické je zde především vymezení toho, co si vlastně pod pojmem *zdravé rodinné prostředí* představit; i z toho důvodu nemají případné žaloby na porušení této povinnosti příliš šancí na úspěch.

5.8 Povinnost manželů společně pečovat o děti

Povinnost manželů společně pečovat o děti je mezi práva a povinnosti manželů zařazena

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 48.

¹⁵⁹ PODRAZIL: *Občanský zákoník*..., s. 152.

¹⁶⁰ § 452 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶¹ Soud může upravit předběžné poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu, pokud se dítě ocitne ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li vážně ohrožen či narušen život dítěte, jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem.

¹⁶² Soud může nařídit ústavní výchovu, jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit.

¹⁶³ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II.*..., s. 87.

¹⁶⁴ RADVANOVA: *Zdravé rodinné prostředí*..., s. 48.

¹⁶⁵ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II.*..., s. 86.

v OZ nově, v předchozích právních úpravách ji nenajdeme. Odráží se v ní účel manželství, kterým je založení rodiny a řádná výchova dětí. Zároveň je tato povinnost naplněním základních funkcí rodiny – funkce biologické a funkce reprodukce sociální způsobilosti.¹⁶⁶

Povinnost se vztahuje nejen na společné děti manželů, ale také na děti, jejichž rodičem je jen jeden z manželů, což dokládá § 885 OZ, který říká, že pokud o dítě pečuje jen jeden z rodičů, na péči o dítě a jeho výchově se má podílet i manžel (či partner nebo druh) rodiče dítěte, pokud s dítětem žije ve společné domácnosti. Tyto osoby mají povinnost vykonávat dohled nad dítětem, který odpovídá stupni jeho vývoje.¹⁶⁷ Pokud dohled zanedbají, a nezletilé dítě, které není plně svéprávné, způsobí škodu, nahradí osoby povinné náležitým dohledem škodu z toho vzniklou. Pokud byl nezletilý schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, nahradí škodu společně a nerozdílně, pokud nebyl schopen ovládnout své jednání a nebyl schopen posoudit jeho následky, nahradí osoba, která zanedbala náležitý dohled, škodu sama.¹⁶⁸

Péči o dítě je v tomto směru nutné vykládat jako výchovu dítěte v nejširším slova smyslu. Zahrnuje především péči o jeho zdraví, rozumový citový či tělesný vývoj dítěte. Povinnost však neznamená, že se musí manželé podílet na péči o dítě rovným dílem, zaleží na tom, jaký vzájemný poměr péče o dítě si dohodnou.¹⁶⁹

Povinnost společné péče o děti zákonodárce stanovil z toho důvodu, aby na ni žádný z manželů nemohl dobrovolně rezignovat, a také aby nemohl být z péče o dítě úplně vyloučen.¹⁷⁰ Lze si představit případ, kdy je manželka na mateřské dovolené a zajišťuje veškerou péči o děti, neboť má manžel vícero zaměstnání, aby rodinu finančně zabezpečil, a z toho důvodu časového vytížení na péči o děti téměř nepodílí. Na poměrně běžnou situaci tak lze nahlížet jako na porušení povinnosti společné péče o dítě, a tím také nenaplnování účelu manželství.

Co se týče praktických důsledků, kdo a jak intenzivně pečoval o děti, se zohledňuje v případě rozvodu manželství. Při vypořádání SJM se mimo jiné přihlíží také k tomu, jak každý z manželů pečoval o děti a rodinnou domácnost. Pokud jeden z manželů dlouhodobě a osobně pečoval o děti, může mu být také přiznán nárok na výživné rozvedeného manžela, neboť dlouhodobá osobní péče o dítě může vyústit ve sníženou schopnost manžela se sám živit a může mít svůj původ v trvání manželství.¹⁷¹

Povinnost společně pečovat o děti tak zaručuje, že se manželé budou na péči o dítě podílet společně. Vychází z účelu manželství, kterým je mimo jiné založení rodiny a řádná

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 87.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 87.

¹⁶⁸ § 2921 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁹ PODRAZIL: *Občanský zákoník...*, s. 153.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 153.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 153.

výchova dětí.

5.9 Informační povinnost

Informační povinnost je zakotvena v § 688 OZ. Podle ní má manžel „*právo na to, aby mu druhý manžel sdělil údaje o svých příjmech a stavu svého jmění, jakož i o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech.*“¹⁷²

Opět se jedná o nově zakotvenou povinnost, která s ohledem na požadavek rovného postavení muže a ženy v manželství, dopadá na oba manžele. Za účinnosti OZO, by taková povinnost, pokud by byla zakotvena dopadala pouze na muže, neboť manželka mohla vykonávat výdělečnou činnost pouze se souhlasem manžela a pouze pokud by tím nezanedbávala povinnosti, které měla v domácnosti. Následující ZPR stanovil, že k výkonu povolání s ke změně místa zaměstnání jednoho z manželů není nutný souhlas druhého z manželů. Toto ustanovení bylo převzato i do ZOR, avšak novelou účinnou ke dni 1.8.1998¹⁷³ bylo zrušeno s odůvodněním, že nepotřebnost souhlasu je samozřejmá a ustanovení je tak nadbytečné.¹⁷⁴ Přesto při přípravách současného OZ považoval zákonodárce za nutné zakotvit alespoň povinnost informovat mimo jiné o zamýšleném výkonu povolání či změně zaměstnání. Důvodem je povinnost vzájemného ohledu, která je pro fungování manželského svazku. Určitě je žádoucí, aby manžel věděl o zamýšlené změně zaměstnání, která by měla za následek stěhování rodiny, či oddělené domácnosti manželů. Případné nedodržení informační povinnosti může nepříznivě projevit například ve finanční situaci rodiny. Může se jednat o případ, kdy manžel tomu druhému neoznámí vzniklý dluh, a rodinu tak může v nejkrajnějším případě postihnout exekuce.¹⁷⁵

Informace o příjmu či stavu jmění druhého manžela je dále důležité pro stanovení výše příspěvku na rodinnou domácnost nebo také výživného mezi manžely a výživného k dětem. Praktickým důsledkem nedodržení této povinnosti může být náhrada škody vzniklé jednomu z manželů proto, že neměl dostačující informace o příjmech, jmění nebo dluzích svého manžela¹⁷⁶

Otázkou je, zda mají manželé jeden k druhému informační povinnost vždy nebo zda informační povinnost nastává až po vyzvání oprávněným manželem. Vzájemná znalost příjmů a stavu jmění (a také znalost svých stávajících či uvažovaných pracovních, studijních a obdobných činnostech, které mohou mít na příjem a stav jmění vliv) je pro fungování manželství natolik důležitá, že se v souladu s § 688 OZ předpokládá nejen během trvání manželství, ale dle § 665

¹⁷² § 688 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷³ Zákon č. 91/1998 Sb., Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

¹⁷⁴ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II...*, s. 91.

¹⁷⁵ WESTPHÁLOVÁ: *Nová právní úprava osobních...*, s. 219.

¹⁷⁶ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II...*, s. 91.

OZ také ještě před vstupem do manželství.¹⁷⁷ Dle § 665 OZ totiž musí snoubenci při sňatečném obřadu mimo jiné uvést, že zvážili uspořádání svých majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství. Tím, že vzájemnou znalost příjmů a stavu jmění manželů zmiňuje zákonodárce dvakrát, dává bezesporu najevo, že ji považuje za podstatnou. Pokud tedy zákonodárce vyzdvihuje důležitost požadavku vzájemné znalosti příjmů a stavu jmění, je podle mého názoru nutné trvat na tom, aby měl manžel informační povinnost ve smyslu § 688 vždy.

Informační povinnost má především dopady na praktické fungování manželství – na jeho finanční zajištění, případnou změnu rodinné domácnosti v souvislosti se změnou zaměstnání apod. Lze si představit její vynucení prostřednictvím žaloby. Petit však může znít pouze na povinnost sdělit údaje, nikoliv předložit např. výpis z účtu. Výkon rozhodnutí pak bude možný pouze v rámci ukládání pokut.¹⁷⁸

5.10 Povinnost brát zřetel na zájem rodiny

Povinnost brát zřetel na zájem rodiny je stanovena v § 689, který zní: „*Manžel je povinen při volbě svých pracovních, studijních a podobných činnostech brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti a které žije spolu s manžely v rodinné domácnosti, a popřípadě dalších členů rodiny.*“¹⁷⁹

Vidíme zde jistou podobnost s právem na informace dle § 688 OZ, kdy manžel má mimo jiné právo na to, aby mu druhý manžel sdělil informace o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech. Jak již bylo řečeno, k těmto činnostem se nevyžaduje souhlas druhého manžela, § 688 a § 689 však mají v tomto ohledu regulovat případnou libovůli a bezohlednost jednoho z manželů. Nejenže tedy manžel musí o těchto činnostech informovat manžela, při jejich volbě musí také brát na manžela ohled, a to nejen na něj. Musí také brát ohled na zájem nezletilého dítěte, které s nimi žije ve společné domácnosti a zatím nenabylo plné svéprávnosti, a rovněž na zájem rodiny jako celku, která může zahrnovat i další členy.¹⁸⁰

Pracovní činnost je důležitá pro ekonomické fungování rodiny. Plyne z ní pravidelný příjem, na kterém je rodina existenčně závislá, a který má význam pro rozsah poskytování výživného a celkové vedení rodinné domácnosti. Pokud však při volbě pracovní činnosti manžel nedodrží povinnost brát zřetel na rodinu, není možné sankcionovat její nedodržení prohlášením

¹⁷⁷ § 665 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁸ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II...*, s. 90.

¹⁷⁹ § 689 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸⁰ WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II...*, s. 91.

pracovní smlouvy za neplatnou.¹⁸¹

U některých činností je tato povinnost ještě umocněna nutným souhlasem manžela. Například když jeden z manželů chce osvojit dítě, musí s tím souhlasit i ten druhý, bez jeho souhlasu není osvojení možné. Pokud chce být sám manžel osvojen, také potřebuje souhlas svého manžela. A konečně je souhlas manžela nutný i v případě změny příjmení v souvislosti s osvojením. Osvojenec může ke svému příjmení připojit příjmení osvojitele, pokud s tím osvojitel souhlasí; a pokud je osvojitel v manželství a mají s manželem společné příjmení, je také nutný souhlas manžela. Pokud je v manželství osvojenec a má s manželem společné příjmení, může si osvojenec připojit ke svému příjmení osvojitelovo příjmení jen se souhlasem svého manžela.¹⁸²

Povinnost brát zřetel na zájem rodiny spolu s informační povinností jsou jistým omezením autonomie a svobody jednotlivce. Pro fungování manželství a celé rodiny (především, pokud mají manželé děti) je však nutné brát na manžela a celou svou rodinu ohled.

¹⁸¹ SVOBODA: K žalobám mezi manžely..., s. 638-639.

¹⁸² WESTPHÁLOVÁ: *Občanský zákoník II.*..., s. 91.

Závěr

Manželství je trvalým společenstvím muže a ženy, jehož účelem je především založení rodiny, výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc. Vzniká i zaniká způsobem, který stanoví zákon, přičemž dalo by se označit za smlouvu sui generis. Manželství také často tvoří základ rodiny, ať už hovoříme o rodině v užším smyslu (pouze manželé-rodice a děti) či o rodině v širším smyslu (tvořící celé příbuzenstvo). V neposlední řadě je manželství nutné odlišit od nesezdaného soužití a od registrovaného partnerství, které tvoří pár stejného pohlaví.

Při vzniku manželství vzniká manželům zákonná povinnost dodržovat určité práva a povinnosti. Některé práva a povinnosti nemusí vzniknout současně se vznikem manželství a nemusí ani zaniknout současně se zánikem manželství. Osobní práva a povinnosti mezi manžely, kterým se věnuje tato práce, však vznikají vždy současně s uzavřením manželství.

Cílem mé práce bylo rozebrat jednotlivé osobní práva a povinnosti manželů a zhodnotit jejich historický vývoj jejich právní úpravy od účinnosti všeobecného zákoníku občanského až po současně účinný občanský zákoník. Dalším cílem mé práce bylo zaměřit se na důsledky nedodržování těchto práv a povinností včetně posouzení otázky jejich právní vynutitelnosti a možnosti smluvní modifikace.

Nejprve jsem se zabývala právní povahou osobních práv a povinností mezi manžely. Jedná se o práva a povinnosti, které jsou vázány na osobu manžela (a jsou tedy nepřevoditelné), jsou nezczitelné, a mají nemajetkovou povahu. Osobní práva manželů řadíme mezi tzv. subjektivní práva rodinná. Každému tomuto právu zároveň odpovídá subjektivní povinnost konkrétně určených subjektů. V tomto případě tedy osobnímu právu jednoho manžela zároveň odpovídá subjektivní povinnost druhého manžela. Osobní práva a povinnosti manželů jsou tedy relativními soukromými subjektivními právy a povinnostmi. Subjektivní práva rodinná by tak měla požívat stejné ochrany jako každá jiná soukromá subjektivní práva, a v souladu s § 12 OZ by se mohl každý domoci jejich ochrany u soudu. Jak je tedy možné, že osobní práva a povinnosti však bývají často považovány za jakési etické či morální normy, které mají pouze proklamativní charakter a nejsou tak přímo vynutitelné (nelze se tedy domáhat jejich ochrany u soudu? K takovému tvrzení se přiklání řada autorů i důvodová zpráva k OZ či judikatura NS (konkrétně rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.8.2008, sp. zn. 22 Cdo 1726/2007). Já osobně se přikláním k názoru opačnému, a sice že osobní práva a povinnosti vynutitelné jsou. Pokud je řadíme mezi subjektivní práva a povinnosti, měly by požívat stejné ochrany jako všechny ostatní. Jinak bychom se dostali do rozporu nejen s § 12 OZ, ale také s principem právní jistoty. Připustili bychom totiž,

že v právním řádu existují dva druhy povinností – ty, které lze vynutit a ty, které ne, jinými slovy ty, které se musí dodržovat a ty, které se dodržovat nemusí. V tomto ohledu vnímám argumentaci ve zmíněném rozsudku NS jako nešťastnou, neboť evokuje právě dojem existence dvou různých kategorií povinností. Podle mého názoru je tedy nutné trvat na tom, že formálně jsou osobní práva a povinnosti právně vynutitelná. V praxi však nastává zcela odlišná situace – uplatnění většiny nároků je v podstatě nemožné, ovšem ne z důvodu nenárokovatelnosti, ale z toho důvodu, že se zpravidla dostaneme do kolize s osobnostním právem druhého manžela, kde zájem na jeho ochraně bude zpravidla převyšovat. Na osobní práva a povinnosti je tedy nutné pohlížet spíše jako na právní principy, které se mohou dostat do kolize s jinými. V takovém případě je nutné použít tzv. test proporcionality. Na základě jeho výsledku pak jeden z právních principů ustoupí.

I přesto, že osobní práva a povinnosti nebývají považována za vynutitelná, lze jim přiznat určité právní následky.

Například porušení povinnosti žít spolu má za následek tzv. faktickou odluku, která může mít za následek kvalifikovaný rozvrat, jenž je důvodem pro rozvod.

Stejně tak porušení věrnosti může mít za následek kvalifikovaný rozvrat manželství a následný rozvod. Dalším důsledkem může být přiznání výživného rozvedenému manželovi, který rozvrat převážně nezapříčinil nebo s rozvodem nesouhlasil a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma. Manžel by také mohl po nevěrném manželovi za určitých okolností požadovat náhradu nemajetkové újmy z titulu porušení práva na ochranu své osobnosti. Za určitých okolností a ve spojení s dalšími skutečnostmi může nevěra vést k naplnění skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí. Judikaturou bylo také dovozeno, že nevěrný manžel nemá nárok na výživné mezi manžely pro rozpor s dobrými mravy.

Povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí je zase důležitá v tom ohledu, že zdravé rodinné prostředí je posuzováno soudem při zvažování možnosti předběžného upravení poměrů dítěte nebo při nařízení ústavní výchovy.

Co se týče povinnosti společné péče o děti, je zde spojení s problematikou vypořádání SJM. Přihlíží se při něm také k tomu, kdo a jak z manželů pečoval o děti. V souvislosti s dlouhodobou a osobní péčí manžela může být rozvedenému manželovi přiznán nárok na výživné rozvedeného manžela.

Porušení dalších osobních práv a povinností mezi manžely může narušit fungování manželství, dostat se do rozporu s jeho podstatou a účelem, což může postupně vést opět k rozvrácení a rozvodu manželství

Co se týče smluvní modifikace osobních práv a povinností mezi manžely, které jim OZ stanoví, nemám vůči ní výhrady, pokud by se manželé chtěli dohodnout pouze na zpřesnění

obsahu jednotlivých práv a povinností. Pokud by však chtěli některé povinnosti zcela vyloučit (například povinnost vzájemné úcty či povinnost věrnosti), nepříjde mi to vhodné. Podle mého názoru by to kolidovalo se samotnou podstatou a účelem manželství, a ohrozilo by to jeho fungování. Smluvní vyloučení povinnosti žít spolu by bylo dokonce absolutně neplatné, jinak by byla připuštěna možnost tzv. účelových sňatků.

Právní úprava osobních práv a povinností mezi manžely prošla značným vývojem. Všeobecný zákoník občanský, který na našem území platil do roku 1950, upravoval pouze tři základní typy osobních práv a povinností, a sice manželskou povinnost, věrnost a slušné zacházení. K osobním právům řadil ještě vyživovací povinnost a povinnost manželky podporovat svého manžela. V současné úpravě zůstala zachována pouze povinnost věrnosti a slušného zacházení, která by se dala přirovnat k současným povinnostem vzájemné úcty a respektování důstojnosti.

Významnou novinkou v zákoně o právu rodinném, který na našem území platil od 1.1.1950 do roku 1964 bylo zakotvení rovnosti manželů. Proto bylo upuštěno od povinnosti manželky podporovat svého manžela. Nově byla také zakotvena povinnost žít spolu ve smyslu vytvoření životního společenství ne bydlení, a povinnost manželů podporovat se (v tehdejší slovník vyjádření „povinnost pomáhat si“). Povinnost věrnosti zůstala zachována, naopak povinnost slušného zacházení, manželská povinnost se vytratily.

Zákon o rodině, který vešel v účinnost 1.4.1964, nově zakotvil povinnost manželů vytvářet zdravé rodinné prostředí. Ostatní práva a povinnosti ze ZPR zůstala zachována. Takto zůstala úprava osobních práv a povinností mezi manžely nezměněná až do novely ZOR z roku 1998. Novela účinná od 1.8.1998 navázala na povinnost slušného zacházení v OZO, tím, že stanovil povinnost manželů zájemně respektovat svou důstojnost. Dále také stanovila povinnost manželů společně pečovat o děti, zbytek dřívější právní úpravy ZOR byl novelou převzat.

Největší změny nastaly s přijetím nového občanského zákoníku, který je účinný od 1.1.2014. Ze zákona o rodině zůstaly zachovány rovnost práv a povinností mezi manžely, povinnost manželů žít spolu, povinnost být si věrni, povinnost vzájemně respektovat svou důstojnost, povinnost manželů společně pečovat o děti a povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí. Zůstala zachována i povinnost manželů pomáhat si, nyní je však vyjádřena slovy „pomáhat si“. Nově zakotvenými povinnostmi jsou povinnost manželů cítit jeden druhého, čímž OZ ještě více rozvinul povinnost slušného zacházení stanovenou v OZ. Zcela novými právy a povinnostmi jsou informační povinnost (díky které má manžel právo, aby mu druhý manžel sdělil údaje o svých příjmech, jmění, stávajících a uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech) a povinnost brát zřetel na zájem rodiny při volbě svých pracovních studijních a

podobných činností. Tyto dvě povinnosti mají omezit případnou libovůli a bezohlednost jednoho manžela vůči druhému a vůči celé rodině.

Jak již bylo řečeno, OZO upravoval tři základní druhy osobních práv a povinností. Každá pozdější právní úprava další práva a povinnosti přidávala. Jedinou výjimkou je manželská povinnost, od které bylo upuštěno už v ZPR. Z původních tří osobních práv a povinností je jich nyní deset plus zakotvení rovnosti manželů. Zajímavé je, že jediná povinnost, která se vyskytovala ve všech právních úpravách, je povinnost vzájemné věrnosti. Lze ji tak považovat za tradiční podmínku vzájemného manželského soužití.

Přibývání jednotlivých osobních práv a povinností v průběhu let je odrazem rozvoje ochrany lidských práv v průběhu minulého století. Na celou řadu otázek z oblasti rodinného práva je nahlíženo nově díky aktivitám Rady Evropy a Evropského soudu pro lidská práva, a to především díky článku 8 EÚLP garantujícímu právo na respektování soukromého a rodinného života.¹⁸³

Osobní práva a povinnosti mají tedy velmi specifickou povahu a vykazují celou řadu zvláštností. Věřím proto, že práce podala srozumitelný pohled na danou problematiku a její úskalí a pomohla pochopit, že ačkoliv by se mohla právní úprava zdát jako bezvýznamná proklamace, není tomu tak.

¹⁸³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 11.

Bibliografie

Monografie:

- ČEŠKA, Zdeněk a kol. *Československé rodinné právo*. Praha: Panorama, 1985, 308 s.
- PETRUSEK, Miloslav a kol. *Velký sociologický slovník*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s.
- MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přiblížením k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk*. 1. vydání. Brno: CERM, 2009, 4730 s.
- ŠÍNOVÁ, Renata a kol. *Manželství*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014. 336 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, 328 s.
- RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ Michaela. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. C. H. Beck, 1999, 227 s.
- ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné 1, díl 1-2., Obecná část – věcná práva*. 5. jubilejní aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, 460 s.
- VESELÁ, Renata. *Vývoj rodinného práva do roku 1938*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 12 s.
- BOBEK, Michal (ed). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politický ústav, 2009. 983 s.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 191 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHÁLOVÁ, Lenka. *Family law in the Czech Republic*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2011, 221 s.
- SUTHERLAND, Elaine. *The future of Child and Family law. International predictions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, 476 s.

Komentáře:

- MELZER Filip (ed). *Občanský zákoník IV. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, 2064 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, (ed). *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1392 s.
- POSPÍŠIL, Ivo (ed). *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 931 s.
- KMEC, Jiří (ed). *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1696 s.

BĚLINA, Miroslav (ed). *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1640 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Stanislav. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 1 (§ 1 - 284)*. Praha: V. Linhart, 1935, 1191 s.

KOCH, Elisabeth. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB. Band 7*, 2017, 2222 s.

SPÁČIL, Jiří. In SPÁČIL, Jiří (ed). *Občanský zákoník III. Věcná práva (§976 – 1474). Komentář*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2013. 1287 s.

Články z odborných časopisů:

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, roč. 2013, č. 23-24, s. 801-813.

BĚLOVESKÝ, Petr. Příbuzenství jako překážka manželství. *Právní rozhledy*, roč. 2003, č. 2, s. 78-80.

TELEC, Ivo. Subjektivní práva rodinná. *Právní rozhledy*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 77-84.

SVOBODA, Karel. K žalobám mezi manžely za trvání manželství. *Právní rozhledy*, roč. 2014, č. 18, s. 638-641.

WESTPHÁLOVÁ, Lenka. SPÁČIL, Ondřej. Nová právní úprava osobních vztahů mezi manžely. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 20, č. 6, s. 216-222.

RADVANOVÁ, Senta. Zdravé rodinné prostředí – jak pro koho. *Acta iuridica Olomouensis*, 2005, č. 2., s. 47-49.

STANTON COLLETT, Teresa. Marriage, family and the positive law. *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, roč. 10, č. 2, 1996, s. 467-484.

Příspěvky ve sborníku:

STARÁ, Ivana. Několik poznámek k uzavírání manželství v ABGB. *Dny práva 2011 – Days of law 2011*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 7s.

Právní předpisy:

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Císařský patent č. 946/1811 ř. z., všeobecný zákoník občanský, ve znění zákona č. 69/1916 ř. z.

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 36/2005 Z.z., zákon o rodině o zmene niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov

Ustawa z dnia 25 lutego 1964, Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2015, poz. 2082)

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod
Zákona č. 261/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění účinném od 1.1.2007 do 30.6.2007
Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění účinném od 1.1.2007 do 30.6.2007
Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava československé republiky
Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a o změně a doplnění dalších zákonů
Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném od 1.4.1964 do 31.7.1998
Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném od 1.8.1998 do 31.12.2013
Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

Rozsudek ESLP ze dne 26. 5. 1994, č. 16969/90, Keegan proti Irsku
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.8.2008, sp. zn. 22 Cdo 1726/2007
Nález Ústavního soudu ze dne 12.7.2011, sp. zn. Pl. ÚS 53/2004
Nález Ústavního soudu ze dne 6.6.2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/2004
Rozhodnutí krajského soudu v Ostravě ze dne 10.3.1950, sp. zn. 1 Co V 33/50
Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 5.1.2004, sp. zn. 10 Co 150/2004
Nález Ústavního soudu ze dne 29.2.2008, sp. zn. II. ÚS 2246/07

Internetové zdroje

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Aktuální populační vývoj v kostce* [online]. czso.cz, 21. března 2017 [cit. 25. března 2017]. Dostupné na <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Obyvatel přibýlo, počet svateb rostl* [online]. czso.cz, 21. března 2017

[cit. 25. března 2017]. Dostupné na <https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatel-pribylo-pocet-svateb-rostl>

TOMEŠOVÁ, Jana. *Srovnání právní úpravy manželství a nesezdaného soužití – I. díl, rodičovství*. [online]. pravni prostor.cz, [cit. 10. března 2018]. Dostupné na <http://www.pravni-prostor.cz/clanky/obcanske-pravo/srovnani-pravni-upravy-manzelstvi-a-nesezdaneho-souziti-i-dil-rodicovstvi>

Důvodová zpráva k zákonu č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Dostupné na https://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0146_03.htm

ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014-2020. [online]. vlada.cz, 2014 [cit. 23. března 2018]. Dostupné na https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_Optimalizace/Strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu-v-CR-na-leta-2014-2020.pdf

Důvodová zpráva k NOZ (konsolidovaná verze) [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, 3. února 2012 [cit. 6. února 2018]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na rozbor osobních práv a povinností mezi manžely. Zaměřuje se na jejich historický vývoj a také na otázku jejich vynutitelnosti. Práce je rozčleněna do pěti kapitol. První kapitola se zabývá charakteristikou manželství. Uvádí jeho definice, pojem, účel, principy, právní povahu. Zmiňuje také, jak manželství vzniká a zaniká, jaký je jeho vztah k rodině a co jej odlišuje od jiných forem soužití. Druhá kapitola se věnuje právům a povinnostem mezi manžely obecně – uvádí, jak vznikají a zanikají, dále nastiňuje možnosti jejich dělení. Třetí kapitola už se věnuje přímo osobním právům a povinnostem mezi manžely. Zabývá se jejich právní povahou, vynutitelností a otázkou jejich smluvní modifikace. Kapitola pátá rozebírá jednotlivé osobní práva a povinnosti mezi manžely. V závěru jsou shrnuty poznatky z celé práce.

Abstract

The diploma thesis is focused on the analysis of personal rights and responsibilities between spouses. It is focused on their historical development as well as the question of their enforceability. The thesis is divided into five chapters. The first chapter deals with the characteristics of marriage. It sets out its definitions, purpose, principles, legal nature of marriage. It also mentions how marriage begins and ends, what is its relationship to the family, and what distinguishes it from other forms of coexistence. The second chapter deals with the rights and responsibilities between spouses in general – it explains how they arise and disappears, and outlines the possibilities of their division. The third chapter deals directly with personal rights and responsibilities between spouses. It deals with their legal nature, enforceability and the question of their contractual modification. Chapter five makes an analysis of individual personal rights and responsibilities between spouses. The findings from the whole work are summarized in conclusion.

Klíčová slova

Manželství

Rodina

Práva a povinnosti manželů

Osobní práva a povinnosti

Vynutitelnost

Morální normy

Žaloby mezi manžely

Věrnost

Společné soužití

Vzájemná podpora

Informační povinnost

Key words

Marriage

Family

Rights and duties of spouses

Personal rights and duties

Enforceability

Moral standards

Actions between spouses

Faithfulness

Coexistence between spouses

Mutual support

Information duty

Přílohy

Příloha č. 1 – Porovnání právní úpravy od ZOR po OZ

<p style="text-align: center;">Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů</p> <p style="text-align: center;">§ 15</p> <p>V manželství mají muž i žena stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni a vzájemně si pomáhat.</p> <p style="text-align: center;">§ 16 odst. 2</p> <p>K výkonu povolání a ke změně místa zaměstnání nepotřebuje žádný z manželů souhlasu manžela druhého.</p>
<p style="text-align: center;">Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném od 1.4.1964 do 31.7.1998</p> <p style="text-align: center;">§ 18</p> <p>Muž a žena V manželství mají muž i žena v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně si pomáhat a vytvářet zdravé rodinné prostředí.</p> <p style="text-align: center;">§ 20 odst. 2</p> <p>K výkonu povolání a k pracovnímu uplatnění ke změně místa zaměstnání nepotřebuje žádný z manželů souhlas druhého manžela souhlas manžela druhého.</p>
<p style="text-align: center;">Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném od 1.8.1998 do 31.12.2013</p> <p style="text-align: center;">§ 18</p> <p>Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti pomáhat a vytvářet zdravé rodinné prostředí.</p> <p style="text-align: center;">§ 20 odst. 2</p> <p>K výkonu povolání a k pracovnímu uplatnění nepotřebuje žádný z manželů souhlas druhého manžela. *</p> <p>* § 20 odst. 2 ZOR byl s přijetím OZ zrušen</p>
<p style="text-align: center;">Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů</p> <p style="text-align: center;">§ 687</p> <p>(1) Manželé Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti rovné povinnosti a rovná práva.</p> <p>(2) Manželé si jsou navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti.</p> <p style="text-align: center;">§ 688</p> <p>Manžel má právo na to, aby mu druhý manžel sdělil údaje o svých příjmech a stavu svého jmění, jakož i o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech.</p> <p style="text-align: center;">§ 689</p> <p>Manžel je povinen při volbě svých pracovních, studijních a podobných činností brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti a které žije spolu s manželem v rodinné domácnosti a nonřinadě dalších členů rodiny.</p>

Zdroj: Císařský patent č. 946/1811 ř. z., obecný zákoník občanský, ve znění zákona 69/1916 ř. z., zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozd. předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném od 1.4.1964 do 31.7.1998 a ve znění od 1.8.1998 do 31.12.2013, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozd. Předpisů

Příloha č. 2 – Přehled osobních práv a povinností mezi manžely

v jednotlivých právních úpravách

	OZO	ZOPR	ZOR (1.4.1964 - 31.7.1998)	ZOR (1.8.1998 - 31.12.2013)	OZ
Rovnost práv a povinností mezi manžely	ne	ano	ano	ano	ano
Povinnost manželů ctít jeden druhého	ne	ne	ne	ne	ano
Povinnost manželů žít spolu	ne	ano	ano	ano	ano
Povinnost manželů být si věrni	ano	ano	ano	ano	ano
Povinnost manželů vzájemně respektovat svou důstojnost	ne	ne	ne	ano	ano
Povinnost manželů podporovat se	ne	ano	ano	ano	ano
Povinnost manželů udržovat rodinné společenství	ne	ne	ne	ne	ano
Povinnost manželů vytvářet zdravé rodinné prostředí	ne	ne	ano	ano	ano
Povinnost manželů společně pečovat o děti	ne	ne	ne	ano	ano
Právo na informace o příjmech a jmění druhého manžela	ne	ne	ne	ne	ano
Povinnost brát zřetel na zájem rodiny	ne	ne	ne	ne	ano

Zdroj: Císařský patent č. 946/1811 ř. z., obecný zákoník občanský, ve znění zákona č. 69/1916 ř. z., zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění účinném od 1.4.1964 do 31.7.1998 a ve znění od 1.8.1998 do 31.12.2013, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů